

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

תוכן הענינים

ב	סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה
ב	סעי' א' – חלב שחלבו עכו"ם
ב	איסור חלב עכו"ם
ה	חלב מפרה טריפה
ח	בגדר גזירת חלב עכו"ם
יא	חלב 'קאמפאניעס'
טז	חלב מומר, בהמה של ישראל
יז	מצלמות, חלב בארה"ק
יח	ביטול וכלים של חלב עכו"ם
כ	תחילת החליבה, כלי ריקן
כא	אבקת חלב
כב	סעי' ב' – גבינה
כג	ביאור המציאות
כג	טעם וגדר הגזירה
כד	גבינת ישראל
כז	גבינה מחלב עכו"ם
כח	סעי' ג' – חמאה
כח	ביאור הנושא
כט	מי חלב, Whey
לא	גבינת קוטג' וגבינה לבנה
לב	סמטענ"ע, יוגורט, ועוד
לג	חליבה בשבת

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

סעי' א' – חלב שחלבו עכו"ם

חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו, אסור, שמא עירב בו חלב טמא. היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ, אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו, מותר, אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב. היה לו דבר טמא בעדרו, והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב לצורך ישראל, אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב, אם יכול לראותו כשהוא עומד, מותר, שירא שמא יעמוד ויראהו, והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל. הגה: ולכתחלה צריך להיות הישראל בתחלת החליצה ויראה ככלי שלא יהיה ככלי שחולצין בו דבר טמא (א"ו הארוך כלל מ"ה). ונהגו להחמיר שלא יחלוץ ככלי שדרכו של עובד כוכבים לחלוץ בו, שמא נשארו בו נחלוחי חלב של עובד כוכבים (סס). מיהו דדיעבד אין לחוש לכל זה. וספחות שחולצות בהמהות בבית ישראל או בדיר שלהם, כל מקום שאין בית עובד כוכבים מפסיק ואין לחוש לדבר טמא, מותר אפילו לכתחלה להניח אותן לחלוץ, אף על פי שאין סם ישראל כלל, דמאחר שהוא בבית ישראל או בשכונתו אין לחוש לדבר טמא (ס"ד סימן פ"ב בשם ר"ת ומהרא"י סס). אבל אם בית עובדי כוכבים מפסיק, צריך להיות ישראל סם, כאילו חולצות בבית עובד כוכבים (או"ה סס). ואפילו ישראל קטן או קטנה מועילים, דהעובד כוכבים מרתת לפניהם (ג"ז סס). ואם חלצו עובד כוכבים מקצת בהמות ולא היה סם ישראל, ואחר כך בא ישראל אל האחרים, עכשיו בזמן הזה שאין חלב דבר טמא מאז כלל, מותר. (הגהות ש"ך 7). מיהו אם לא בא סם הישראל עד אחר שנחלצו כולם, הוי כחלב שחלצו עובד כוכבים דאסור אף על פי שאין דבר טמא בעדרו (ב"י בשם הר"ף ובשם סמ"ק). חלב של עובדי כוכבים אוסרים כלים שנתבטלו בהם כשאר איסור, אף על פי שאינו רק ספק שמא עירב בה דבר טמא. וכן גבינותיהם, (תשובת הרשב"א סימן קמ"ג ובארוך), אבל לא חמאה שלהם, אפילו במקום שנהגו בה איסור אינה אוסרת הכלים שנתבטלו בה ולא תערוכת שלה, שאם נתערבה בהיתר, הכל שרי (בערוך) כלעיל גבי פת של עובדי כוכבים. ועיין לעיל סימן קי"ב (תשובו' מהרי"ל ואו"ה סס). חלב של עובדי כוכבים שנאסרה, אינו מועיל אם יעשו אח"כ גבינות או חמאה ממנה, אלא נשארת באיסורה וכל מה שנעשה ממנה אסור (מרדכי פא"מ ואגודה סס ותשובת מהר"ם סי' רי"ו ואו"ה ורשב"א וב"י ונ"ל שכ"ד הרמב"ם ודלא כהר"ם המגיד).

הנאה, חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו והפת והשמן שלהן" וכו', ומפרט כמה מהדינים של סימן הקודם.

איסור חלב עכו"ם

במשנה דף ל"ה: שנינו "אלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

להאכילו כשר, כי באמת היה מהיהודים האנוסים, "מורנוס", והשני הוכרח לאכול מאכלות אסורות מפני הסכנה, ולא זכה כמו הראשון. כשהצליחו לצאת ולשוב אל ביתם, שאל השני לרבו מדוע הוא זכה לכך ואני לא, והרב אמר לו לעשות חשבון הנפש. כשעשה כן, זכר כשהיה נער, שתה יין ואכל פת של עכו"ם, ומחמת כן לא זכה לשמירה; משא"כ חבירו.

הערוה"ש [סק"ו] כ', וז"ל "וליתר שאת אברר לך איך שכל דברי רבותינו הקדושים הם כגחלי אש מה שהתוודה לפני בלב נשבר בהיותי יושב על כסא הוראה בעיר פלונית שאחד מהבע"ב החשובים דשם היה נוהג היתר בדבר בהיותו חוץ לביתו בעיר הגדולה במדינה וישב תדיר בשם לעסקיו והוא ועוד אורחים בשתותם חמים בבוקר בבוקר היו קונים חלב שמן שקורין סמאנ"ט אצל חנוני אינו יהודי שכנגד אכסניא שלהם ופעם אחת התחילו לחקור ביניהם מאין לוקח החנוני הקטן זה כל כך חלב שמן והלך הוא להחנוני ושאלו וא"ל החנוני אני קונה באיטליז של בשר הרבה מוח של הבהמות וממחה אותם עם הרבה חלב ומבשלם ביחד וזה הוא השמנונית אז נפלו כולם על פניהם על חטאם הגדול שאכלו טרפות ובשר בחלב והבעה"ב התודה לפני וצעק בקול כמה גדולים דברי חכמים" עכ"ל.

חלב עכו"ם, אינו מצווה התלויה בחוץ לארץ, אלא גם בארצ"ק צריך השגחה ע"ז, דאלולי ההכשר, החילוני הוא חשוד, והגליון מהרש"א ע"פ הש"ך חסי' קי"ט כ'

המשנה בדף ל"ט: אי' "ואלו מותרין באכילה חלב שחלבו עובד כוכבים וישראל רואהו".

בגמ' בדף ל"ה: פריך, חלב למאי נחוש לה, הא אי יחליף בחלב טמא יראו את ההבדל, דהא חלב טמא ירוק [צהוב] הוא, ויהיה ניכר, ומשני שמא יערב חלב טמא, עיי"ש.

העובר על איסור חלב עכו"ם; כלומר שהיה חלב טהור, אלא שלא היה היתר מצד ישראל רואהו, כ' הרמב"ם [ג' ט"ז] דמכין אותו מכת מרדות. ובשולחן גבוה כ' בזמננו אין מכין עד שתצא נפשו ממש. וע' כה"ח שתיאר סדר התשובה למי שעבר בזה, בשוגג או במזיד.

הפלא יועץ [בערך דברי חכמים] כ' כל העובר על דברי חכמים, חייב מיתה, כגון חלב עכו"ם. בתשובות והנהגות [א' תמ"א] בשם "האדמו"ר ר' יוסף יצחק מלובביץ" דיש קבלה בידו שהשותה חלב עכו"ם, פוגם אמונתו. ובמק"א [כ' שע"ג] כ' דשמע מכ"ק האדמו"ר ר' ישראל אלתר, דהזהירות בזה מביא לידי יראת שמים. וע"ע בית הלוי עה"ת [וישב, פרק ל"ד] דזה עבירה קטנה המביא לידי איסורים חמורים.

והנה, לשונות הללו לא מצינו בסימנים הקודמים, ונשמע כאילו חלב עכו"ם הוא החמור מבין כל מאכלי עכו"ם שראינו עד כה.

עין בספר נחל אשכול על ספר האשכול המביא סיפור עם ב' אנשים שהיו בספינה שנטרפה בים, וניצלו למדינת ספרד בתקופת הגירוש, וכל א' מצא נכרי להאכילו. הראשון מצא מישהו

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

זה לזה. הנוד"ב ממשיך ליישב השו"ע באופן כדיתבאר בסמוך.

הבית מאיר מסכים להש"ך, אבל רעק"א מק' על הש"ך מגמ' דמבואר שהוא מבשא"מ. כ"ז מובא בהר צבי שנביא בסמוך.

ויל"ע, במה נחלקו הש"ך והנוד"ב, האם חלב טמא וטהור הוא מב"מ או מבשא"מ. ואולי י"ל, וכ"ה בפר"ח וצ"ח ז', דנחלקו האם משערין ע"פ טעמו כשהוא לחוד, או"ד משערין כשיש רוב כנגדו אבל אין ששים, האם בכל זאת טעמו ניכר. הנוד"ב ס"ל דמשערין כשהוא לחוד, ולכן ס"ל דזה מבשא"מ, כי אין טעמו שווה, אבל הש"ך שיער כשהוא מעורב, והואיל ואין ההבדל גדול כ"כ, בכח"ג אינו ניכר, ולכן נחשב מב"מ. וע"ע בזה.

הנוד"ב עצמו תי' קושיית הש"ך מדוע סגי בחותם א', אע"פ שלדעתו הוא מבשא"מ, דהא דחידשה תורה טעכ"ע, היינו רק בחייבי לאווין, וחייבי מלקות, אבל חלב טמא אסור מדין כל היוצא מן הטמא טמא, וזה אינו לאו אלא לאו הבא מכלל עשה, ואין בו מלקות, ולכן אי"צ ס' אלא סגי מה"ת ברוב, אע"פ שהוא מבשא"מ.

ההר צבי [ק"ג] מביא הר"ן דמק' בגבינה מדוע אסרו גבינת עכו"ם, הא ה"ל התיר ע"י קפילא, ותי' שזה מירחא וכו'. וטען ההר צבי, מדהק' כן לענין גבינה, אבל לענין חלב לא הק' כן, ע"כ בחלב קפילא לא יהני, ולכן ע"כ ס"ל דחלב טמא הוא מב"מ.

דאין לקנות חלב מן החשוד. ובס"ד נרחיב על זה לקמן.

המאירי [ע"ז ל"ה] ס"ל דהא דחלב עכו"ם אסור, היינו כשחלבו למכור, אבל חלב שחלבו לעצמו, שרי, דאין לחוש שמא עירב בו חלב טמא. הש"ך והט"ז בתחילת הסימן באו לאפוקי מהאי דעה, ובכל גווני אסור. הפרישה חוסף, דאפ' אם חלב טמא אינו טוב כ"כ כמו חלב טהור, עדיין יש לאסור חלב שחלבו לעצמו.

השו"ע בס' קי"ח פעי' א' מבואר כששולח מאכל עם גוי, אם יש חשש איסור תורה, צריך ב' חותמות, ואם הוא חשש דרבנן, סגי בחותם אחת, מלבד יין דצריך שתיים. ומבואר שם דחלב ישראל ששלחו ביד גוי סגי בחותם אחת.

והק' הש"ך, הא אם החשש בחלב עכו"ם הוא שמא עירב בו חלב טמא, ה"ל להצריך ב' חותמות.

ותי' הש"ך, דרוב חלב בעולם הוא חלב פרה, ולכן מה"ת היינו סומכין על זה, ורק מדרבנן חששו יותר, ולכן סגי בחותם א'.

עוד תי' הש"ך, דאפ' אם יערב חלב טמא, אין אנו חוששין שמא יערב רוב חלב טמא, אלא החשש הוא שמא יערב מעט חלב טמא, דבהכי לא יהיה ניכר, וממילא, אם הרוב הוא חלב טהור, הרי מב"מ סגי ברוב מה"ת, וצריך ס' רק מדרבנן; נמצא שהוא רק חשש דרבנן, ולכן סגי בחותם א'.

הפ"ת שם בשם הנוד"ב מק' על הש"ך, היתכן שהוא מב"מ, הא הטעם של חלב טהור והטעם של חלב טמא אינו דומה

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

נאבד הריאה מותר הבשר, ולא תיקנו החיוב בכה"ג; כלומר, כשא"א לבדוק, עדיין מותר. וממילא, הואיל וא"א לשחוט כל פרה לאחר שחלבו, ממילא אין חובת בדיקה בכה"ג, והחלב מותר.

ועפ"ז, אם יש בהמה העומד לשחוט, א"א לחלוב אותה ולשתות, אלא יש להמתין עד שיתברר. וע"ע הגדר בזה.

בשנים האחרונות מצוי מציאות חדשה, שיש כמה פרות העוברים ניתוחים שונים במשך חייהם, כגון ניתוח קיסרי, ניתוחים להוציא חפצים שונים שאכלו, וכדי להוציא גזים מבטניהם, ויש גם חיסונים שונים. והנה, מצד הל' טרפות, נקב בהקיבה הוא טריפה, וממילא חלבה אסור, מדין כל היוצא מן הטמא.

שמענו דבין חמש לחמש עשרה אחוז מפרות עוברות ניתוחים. וזה מיעוט המצוי, ואין החלב בטל בס'. [א.ה. מלבד דהוא קבוע, כי כל פרה ופרה ניכר, ויש עליה 'תג' שע"י זה נוכל לדעת כל ה'תיק הרפואי' שלה].

[א.ה. שוב שמענו דהוא פחות מאחוז וחצי. ושמעתי מא' רבני הOU דבארה"ב מאכילין הפרות במאכל יותר טבעי, ולכן יש להם פחות שאלות של טרפות, והוא בין חצי אחוז לאחוז של בהמות שעברו ניתוחים.]

ההכשרים המקפידים על חלב ישראל, מקפידים גם על זה ולא חולבים בהמות שעברו ניתוחים, ובזה יצא מידי שאלה גדולה.

מאידך, ההכשרים הסומכים על חלב סתם, בהכרח מקילים גם על שאלה זה.

ההר צבי ממשיך, דמבואר מהש"ך והנוד"ב ועוד, דהחשש כאן הוא חשש דרבנן, וממילא הק', מדוע חז"ל גזרו על החלב, הא זה גזירה שלא יבא לידי איסור דרבנן, ובכל התורה לא גזרינן גזירה לגזירה. ועיי"ש דכ' דחששו שמא יערב מב"מ בדיוק מחצה על מחצה, שאין רוב לבטלו, ואעפ"כ אינו ניכר, כיון שאינו רוב ממין הטמא. וכ' דחוששין להכי כשהוא של הגוי, כהא דהכא, אבל בסי' קי"ח איירי בישראל, וממילא שם לא חוששין להכי. וע"ע בזה.

חלב מפרה טריפה

הגמ' בכורות דף ו': פריך, מדוע חלב פרה מותר, הא ה"ל ליאסר משום אבר מן החי, ומאריך הגמ' עד דמוכיח מקרא דחלב שרי, כשיצא ממין טהור, אבל חלב טמאה, טמא.

וכ"ת, הניחא כשיודע שהפרה היא כשרה, אבל אולי הפרה שממנה חולבין היא טרפה, ונמצא היוצא מן הטמא טמא, י"ל, אה"נ אם יש טריפה לפנינו, כגון שמיותר אבר או מחוסר אבר, חלבה אסור, אבל כשאין ריעותא לפנינו, יש לה חזקת כשר, ורוב בהמות אינם טרפות, ועל סמך זה אנו חולבים פרות.

וע' בשו"ע סי' פ"א מה דינו של חלב שחלבו מפרה, ואח"כ שחטו אותה, וראה שהיא טריפה, ותולה בסוג הטריפה, ואם היה תוך ג' ימים.

ועם כל זה קשה, הא היכא שיש מיעוט המצוי, קי"ל דיש חובת בדיקה, וא"כ הלכה זה מחייב דכל פרה שחולבים אותה, יש לשוחטה ולבדוק שאינו טריפה. וי"ל, דמבואר מרש"י חולין י"ב. דאם

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

הנה, השאלות של טרפות שאנו חוששים להם כאן, היינו רק בשאלות של טרפות גמורות, ולא על חומרות בעלמא, דעל חומרות לא נגיד 'כל היוצא מהן החומרא, אסור'. וכן מבואר מהערוה"ש [ל"ט כ"ב] וכה"ח [פ"א ל'] דאין לאסור החלב של בהמה שאסרנו אותה מחמת סירכות, דאי"ז אלא מחסרון ידיעה ומסורה ושימוש. ועוד, יתכן שסירחות אינם אסורים מחמת לא תעשה אלא מחמת עשה, וע' סי' ע"ט אם אמרי' כל היוצא מן הטמא על איסור עשה. עכ"פ, כל השאלה כאן הוא רק לענין חלב היוצא מן הטריפה ממש. ובזה יישבנו כל מש"כ עם המ"ב בסי' תצ"ח סקמ"ט, עיי"ש.

הזכרנו למעלה, דהמחלכות של חלב ישראל מקפידים שלא להשתמש בפרות שעברו ניתוחים. וגם אמרנו, שיש רוב וחזקה על כל פרה שלא לחשוש שמא היא טריפה. וגם אמרנו דכל המושא ומתן אינו אלא לענין טרפות ממש, ולא לענין סירכות.

אמנם, כל זה יהני כשאנו דנים על פרה אחת שחלבו ממנה כמה ליטרים של חלב, האם מותר לשתות החלב, דמכיון שלא עבר ניתוח, אי"צ לחשוש שיש בה טריפה גמורה, ע"פ רוב וחזקה. אבל, כשחלבו מאה פרות ביחד, הרי יש לנו עכשיו מיכל גדול של כל החלב של המאה פרות ביחד. ובתוך מאה פרות אלו, עפ"י הסטטיסטיקה יש כאן לפחות שתיים שהם ודאי טרפות גמורות מדינא, ולא מחומרא. וממילא קשה, מה בכך שהקפידו שלא להביא בהמה מניתוח, ומה בכך שעל כל א' וא' יש רוב וחזקה,

וס"ל, דאה"נ מיד אחרי הניתוח הוא טריפה, מ"מ לא אמרי' דבהמה שהיתה טריפה פעם א', נשאר טריפה לעולם, אלא אמרי' דבהמה יכול לרפאות את עצמה, ע"י שייסגר הנקב. וממילא ס"ל, דהני פרות, כשעבר זמן [כמה?] משעת הניתוח חוזרת להיות כשרה. וזה בצירוף כל שאר ספיקות, בניתוחים שונים, כשאנו ברור בדיוק איפה נקבו, ואם אכן ניקב הקיבה של הפרה. ועוד, הרי חלב פרה טריפה עם חלב טהורה הוא מין במינו לכו"ע, ומה"ת סגי ברוב, ורק מדרבנן צריך ס', ולכן לענין זה נתלה שכבר נתרפא, ושמא לא ניקב באיברים הפנימיים, ושמא לא חלבו פרה זה בחליבה זה, ושמא היא מעוברת ואינה מייצרת חלב, ושמא זרקו חלבה כיון שהיתה לוקחת תרופות כגון אנטיביוטיקה, ועוד ספיקות שונות.

וע' בשולחן הלוי שיש לו תשובה ארוכה בענין זה [וכמדומני שמיישב הענין של קבוע ג"כ], אבל הרב שכטר של הOU החמיר בזה. למעשה הOU מיקל בזה; ודע לך, דכל המיקל בענין חלב סתם, בהכרח מיקל גם על שאלה זה, למרות שבאמת אין קשר בין השאלות.

סברות אלו שהזכרנו להתיר החלב לאחר הניתוח או הטיפול, היינו רק להתיר החלב, אבל הבשר של פרות אלו לאחר שחיטתן אין מי שמיקל, דבחלב כבר נתבטל ברוב של מב"מ, משא"כ בבשר שחוטתה שהיא שאלה של איסור דאורייתא בלי שום צירוף. ועוד, המשכנות יעקב [י"ז כ'] דהחלב יש לו חזקת היתר, אבל לא הבשר.

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

וחזקה; ואם נביא לפנינו אותו 'חשש' שהרוב הכריע כנגדו, זה אינו סותר ההנהגה של הרוב, כי הרוב כבר הכריע עליו. [ואינו דומה להא דשני שבילין, דהתם יש ידיעה, ואילו כאן אין לנו ידיעה אלא סטטיסטיקה בעלמא, והרוב כבר הכריע כנגדו.] דברינו מוכרחים מכל התורה כולה, וע"ע ברמ"א סי' פ"א סעי' ב', דלכא' מבואר כדברינו.

משא"כ הא דעירוב, אין אנו דנים על מאה צורות הפתח, אלא אנו דנים על עירוב אחד, וכששאלה זה באה לפנינו, אין אנו דנים על הפרט אלא על הכלל, ועל הכלל הזה אין לנו שום חזקה, ולכן פסולה.

ואע"פ שמצינו בסי' ק"ט בג' חתיכות שא' מהם איסור ונתבטל ברוב שאין לאכלם מדרבנן בב"א, ואילו כאן אנו מתירין לשתות בב"א, היינו משום דהתם לפני התחלת השאלה היה לפנינו ודאי איסור, ולכן אין לאכלו בצורה שוודאי אוכל דבר שהיה איסור בעבר, אבל כאן מעולם לא היה לפנינו ודאי איסור שנתערב בתוכו, אלא יש סטטיסטיקה, ועל הסטטיסטיקה הזה הרוב כבר הכריע כנגדו, ולא נתחדש שום צד חדש לאסור, אלא עירב הצד שהרוב כבר הכריע כנגדו.

והנה, ידוע שיש איסור לכהן להיכנס לביה"ח כשמצוי שם מתים. ואע"פ שעל כל חולה וחולה שנכנס לביה"ח יש חזקת חי, מ"מ אין אנו דנים על החולה אלא על הביה"ח, וע"ז אין חזקת טהרה, אלא מצוי שם טומאה. אבל בנידו"ד, הנידון על המיכל אינו נידון חדש, אלא אותו הנידון שדננו על הפרה, ולא נתחדש שום צד

מ"מ עכשיו כשבאנו לדון על כולם בב"א, הרי אין לך ששים נגד החלב של הטריפה.

כלומר, איך מותר לשתות כוס חלב מהמיכל, כשיודע דיש כשתי אחוזים של חלב טמא, ואסור מדרבנן [משום שהוא מב"מ, ולח בלח].

מלמהד"ד, החזו"א [אגרות ג' ק"ה] נשאל אודות עירוב, שכל שבוע מצאו שבמקום אחר יש בו פסול, ופסק החזו"א שאין על העירוב חזקת כשרות, כי אנו דנים על הכללי ולא על הפרטי; וה"ה כאן, אם היינו דנים על פרה אחת, אה"נ, אבל כאן אנו דנים על המיכל שלפנינו, ואיך נתעלם מהעובדא שיש כאן ב' טמאות בכל מאה, ואין על המאה חזקת כשרות כוללת.

והתירוץ, דבאמת אין להשוות הא דעירוב לחלב שלנו. דהרי, כשהחלב בהמיכל, לא נתחדש שום שאלה, אלא השאלה על החלב היא אותה שאלה שדננו על החלב בשעה שיצא מהפרה, ועל כל פרה ופרה כבר הכרענו ע"פ רוב וחזקה. ורוב וחזקות הם הנהגה ע"פ דין תורה, ולא משנה סטטיסטיקות עד שיש ודאי שינוי לפנינו. ואה"נ אם שחטו פרה א' ומצאו טריפה, אסורה, אבל עד שעשו כן, נקטינן שהיא כשרה, גם כשהוא יחד עם עוד מאה פרות.

ואע"פ שאין האדם יכול לישבע שיש כאן מאה פרות שאינם טרפות, מ"מ יכול לישבע שיש כאן מאה פרות המותרות לאכילה, ועובדא זה אינו משתנה ע"פ סטטיסטיקות, אלא ע"פ ידיעה, וככל שאין ידיעה חדשה, ננהוג ע"פ רוב

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

ולא בהרישא. [א.ת. ואולי י"ל, דהרישא הוא אלו שאסורים בתקנה מוחלטת, ואילו הסיפא מותר כשאין חשש איסור, ולהכי כלל חלב ברישא, וע' לקמיה].

המהר"י אבוהב כ' דיש עוד טעם לאסור חלב עכו"ם, והוא משום חתנות. ולכאז' בזה מיושב שאלה הקודמת.

תוס' [ל"ה. ד"ה משום] בשם ירושלמי כ' הטעם לאסור חלב עכו"ם הוא משום גילוי.

הערוה"ש [סק"ז] כ' "ובאמת כך מקובלני שכל גזירת חכמים לבד טעמים הנגלה יש עוד הרבה טעמים כמוסים שלא גילו אותם והשומע ישא ברכה מאת ד' וישולם גמולו בזה וכבא". וכן נקט החת"ס, הדברי חיים בשם חמיו הברוך טעם, מובא בתשובות והנהגות, ועוד אחרונים.

יש לחקור, כשחז"ל אסרו חלב עכו"ם, מה היה גדר התקנה; האם הגדר של התקנה הוא לחשוש שמא הכנים בו דבר טמא, כעין מוריים ושאר דברים בסי' הקודם, או"ד חז"ל גזרו ואסרו בכל גווני, והצריכו ישראל רואהו, ואפ' היכא דליכא למיחש לשום איסור, מ"מ הגזירה במקומה עומדת, שאפ' אם בטל הטעם, עדיין קיים הגזירה.

הנה, חלב סויה וחלב שקדים ודומיהם אינם בכלל חלב אלא מיץ בעלמא, ולכן ודאי כל שאין לחשוש לאיסור, מותר, כעין מוריים, והשאלה הוא רק לענין חלב ממש.

האחרונים כינו הצד האחרון בשם 'דבר שבמנין', כלומר, הוא תקנה מוחלטת. ובענין גבינה כו"ע מודי דהוא

חדש לאסור, ולכן דינו הראשון במקומו עומדת, ולא משנה עם נתערב אח"כ.

ודברינו ברורים ומובנים, וכן הסכימו האחרונים, כגון ר' אלישיב, ולא שמענו מי שמחמיר בזה, והרוצה להחמיר בזה הוא מחזי כיוהרא.

הגיע לאזננו שמועות דכששוחטים פרות חולבות, מוצאים בהם טרפות בכשמונים אחוז מהם. וע"פ הערוה"ש וכה"ח שהבאנו למעלה, צריך לברר כמה מהם טרפות ע"פ דין, ולא מחמת חומרות או סירכות. ושמענו, דלמרות המספר הגבוה של טרפות, עדיין אין רוב או קרוב לרוב של טרפות ע"פ דין, אלא הוא כעשר אחוז.

ועוד, כל עוד שהפרה חולבת, לא ישחטו אותה, ורק שוחטים אותה כשאינה מייצרת מספיק חלב, וכבר הזקינה, וממילא מסתבר שיהיו בה יותר טרפות, אבל פרה בריאה וחזקה שמספקת הרבה חלב, אין ריעותא עליה.

ושמענו, דבכל זאת, יש ארגוני כשרות של חלב ישראל דלא משתמשים בפרות זקנות, אלא 'שולחים אותם לפנסיה' בגיל יותר צעיר.

בגדר גזירת חלב עכו"ם

יל"ע, מפני מה גזרו על חלב עכו"ם. והבאנו למעלה הגמ', דחוששין שמא עירב בו הגוי חלב טמא. והנה, הרישא של המשנה איירי בפת ושלקות, ואלו אסורים משום חתנות, ואילו הסיפא עוסק בענין טרית ועוד דברים שנתבאר בסו"ס קי"ד, ואלו אסורים משום שמא עירב בהם איסור. וממילא קשה, אם חלב אסור משום שמא עירב, ה"ל לשנותו בהסיפא,

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

אמשטירדם [אמסטרדם] וכן נהגתי אני ג"כ זולת קצת יחידים הנזהרים בזה. בקיצור, הפר"ח נקט בוודאות כצד הראשון.

אמנם, הסכמת האחרונים הוא לחלוק על הפר"ח, וחלקו עליו בתוקף. החכמ"א [ס"ז א'] כ' "כיון שכל גדולי ראשונים ואחרונים אין אחד שיזכיר היתר זה שמע מינה דכולם קיבלו עליהם כהיש מחמירין ואם כן הוא אצלנו ככל איסורין שקיבלנו עלינו לפסוק כפוסק אחד ואסור לשנות". חכמ"א משנה כ' דהוא גדר של לא פלוג.

החת"ס [ק"ז] כ' דמהא דלא נוהגים כהפר"ח, ע"כ נקטו כמנהג והנהגה טובה כהמחמירים, ולכן אם עד לעכשיו היה איסור דרבנן של חלב עכו"ם, עכשיו אולי יש לה תוקף של דאורייתא, מדין נדר.

הערוה"ש [פס"ה] כ' "והנה עכ"פ נתברר דלפי דעת כל רבותינו שהבאנו אפילו במקומות דלא שכיח כלל דבר טמא בעיר באופן שאין חשש לתערובת חלב טמא מ"מ אסור כשהישראל לא עמד עכ"פ מבחוץ בשעת החליבה או שיחא יוצא ונכנס וכו' מיהו עכ"פ האיסור הוא בכל אופן ודלא כאחד מגדולי האחרונים שהאריך בזה להקל לשתות חלב שלהם במקום שאין שם דבר טמא או שהוא רחוק המציאות שיחלבו את הטמא או שחלב טמא ביוקר והביא ראיה מאיזה גדולים שהקילו בכה"ג ומסיבה זו יש הרבה מתפרצים באיסור זה בדורנו בעוה"ר כאשר ראינו ושמענו ותולים א"ע באיזה תלמיד חכם שעשה כן ולא ידעו ולא יבינו שחמורים דברי סופרים מדברי תורה והתלמיד חכם שעשה כן עונו ישא וכיון שנפסק לאיסור בטור

גזירה מוחלטת ולא פלוג, ואסור אפ' העמידו בעשבים.

הערוה"ש שהבאנו למעלה, וכן כל האחרונים הסוברים כמותו, ובראשם החת"ס, כולו ס"ל דיש כאן תקנה מוחלטת, דבר שבמנין, וחלב עכו"ם אסור.

ובכל זאת, מבואר בסעי' שלנו דאי"צ ישראל רואהו ממש, אלא סגי אם ישראל יושב, ואם יעמוד יראה הגוי, ויש ציורים שסגי כשישראל עומד בחוץ. וס"ל להני אחרונים, דזה היה התקנה של חלב עכו"ם, שבשעת חליבה יהיה ישראל רואהו; או בפועל, או בכוח, וכפי הציור תלוי כמה קרוב צריך להיות.

הפר"ח [פוסק"ו], ע"פ הרדב"ז, ס"ל, דמהא דאין כאן צורך של ישראל רואהו ממש, אלא סגי כשיושב, או עומד בחוץ, ע"כ לא היתה תקנה מוחלטת בלי קשר להחשש, אלא ע"כ התקנה היתה ד"היכא דאיכא חשש במילתא, משום תערובת חלב, טמא, הא לאו הכי, שרי".

ולכן, ממשיך הפר"ח ומחדש דכשאין בהמות טמאות בעיר, גם בזה אין חשש שמא הכנים חלב טמא, דהא אינו בנמצא. ואפ' היכא שיש בהמות טמאות בעיר, אם דמיהם יקרים, גם בזה אין לחוש שמא עירב חלב טמא, ובזה נתקיים התקנה, כמו ששנינו בס' הקודם לענין מוריים.

ומסיים, "כלל העולה, דבעיר שלא נמצא שם חלב טמא או שהוא יותר ביוקר מחלב טהור, מותר לקנות מהעכו"ם חלב שחלבו בלי ראיית ישראל כלל. וכן מצאתי המנהג פשוט פה

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

מתחיל למכור חלבה, הואיל והרווח הוא גדול מאוד, ולכן נראה דהסברא של יוקר עדיין קיימת.

איברא, הסברא של אין בהמות טמאות בעיר, בזמננו קצת קשה לומר כן, דבלא"ה מעבירים החלב ממקומות שונים, ולכן במקום להוביל חלב טהורה, יביא חלב טמאה לערב. דהיינו, אע"פ שהטענה של יוקר עדיין כאן, מ"מ הטענה של אינו בעיר אינו טענה כ"כ.

אע"פ שכל הני רבוותא דחו דברי הפר"ח לגמרי, מ"מ החזו"א [מ"א ד'] כ' "ואמנם בשיש פיקוח הממשלה על החלב שלא יערבו חלב טמא והם צפויים לעונש על הזיוף, יש מקום לומר" וכו', ומביא הפר"ח, "הדין נותן וכו', וכמש"כ הפר"ח". וממשיך להקשות על החת"ס. הרי משמע שדעתו נוטה כהפר"ח, ושדבריו מסתברים.

אמנם, החלקת יעקב [ל"ה י'] כ' דהגר"מ סולובייצק סיפר לו שאמר לחזו"א שאומרים עליו שהוא מתיר חלב עכו"ם, והשיב לו בזה"ל, "מה עוד יאמרו עלי, בקרוב יאמרו עלי שאני מתיר ח"ו גם א"א". כלומר, החזו"א טען שהוא רק נושא ונותן בהסוגיא, ולא היה כוונתו להתיר למעשה. ויש שמועות מתי החזו"א היקל כהפר"ח, כגון לתינוקות ויולדות תוך ל'.

הנה, בעז"ה יתבאר בסמוך דעת ר' משה בענין חלב בזמננו, אבל זה לא היה מטעם הפר"ח, ואדרבה, דעת ר' משה היה דלא כהפר"ח, ובכל התשובות שלו על נושא זה, לא ראינו שצירף הפר"ח כלל, ולפעמים בהדיא דחה דברי הפר"ח.

וש"ע וכל גדולי אחרונים מי יוכל להעזי פניו ולמלא תאות נפשו ושומר נפשו ירחק א"ע מזה" עכ"ל.

וכן החמירו הבית מאיר, אבנ"ז [ק"ג], תשובה מאתבה, מטה יהונתן, ועוד.

באמת, לדעת הפר"ח, אי"צ רואהו אלא סגי גם לסמוך על הסברא של אומן לא מרעי נפשיה, כמו שראינו בסי' הקודם בענין מוריים. וקשה, הא לכא' מבואר מהמשנה דבחלב צריך יותר שמירה משאר דברים, כי כאן בעינן שיהיה ישראל רואהו, ולא היה סגי אם אינו הדרך לערב, כמו שמצינו במוריים. כלומר, איך השווה הפר"ח חלב למוריים, כשהמשנה מבואר דאינם שווים.

ועוד, מבואר באחרונים דגם בדורות הקודמים, כשגויים רצו חלב פרה, לא היו מרוצים אם היה חלב טמא מעורב בו, כי היה מאוס בעיניהם, ואעפ"כ חז"ל הצריכו שישראל רואהו, ואילו במוריים שרי כל שאין הדרך לערב. וצ"ע.

באמור, הפר"ח התיר כשחלב טמאה הוא ביוקר. הבית מאיר טען דהיתר זה אינה קיים אלא כשהיה ביכולת של בעל הפרה למכור חלב טמאה ברווח, אבל כשאין לו האפשרות למכרה, לא איכפת לן במה שיש שוק המוכר חלב טמאה ביוקר, דאצלו אין לו מה לעשות עמה אלא לערבו עם חלב טהורה. ויש שמענו בזמננו אין הגוי יכול למכור חלב טמאה בקל, ולכן בכלל לא שייך קולת הפר"ח של יוקר כי יש כאן טענת הבית מאיר.

אמנם, כפי המציאות ששמענו, המחיר של חלב טמאה הוא יקר מאוד, ואם היה לו חלב טמאה, כגון שיש לו גמל, היה

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

בצורתם הנכונה, כפי שידינו מגעת. תשובותיו נמצאים ביו"ד ח"א סי' מ"ו, מ"ז, מ"ח ומ"ט; ח"ב סי' ל"א, ל"ה, מ"ז ומ"ח; ח"ג סי' ט"ז וי"ז, ח"ד סי' ה', ועוד.

קודם כל, כבר הוכחנו למעלה דר' משה אינו מיקל על הפר"ח שהבאנו, אלא ס"ל דהעיקר כהמחמירים; וסברת ר' משה להקל היה מטעם אחר, וכדיתבאר בס"ד.

שנית; יש שמועות שונות בשם ר' משה אם יש לסמוך על היתירו לכתחילה. והואיל ואין לנו עסק בשמועות, ואין לדיין לדון אלא מה שענינו רואות, נביא כאן כמה ציטוטים מהאגרות משה.

ואלו דברי ר' משה; "אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא וכך אני נוהג להחמיר לעצמי" [א' מ"ז], "אבל ודאי לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא" [מ"ח], "אך ודאי מן הראוי לבעלי נפש להחמיר על עצמן" [מ"ט], "מ"מ ראוי להחמיר" [כ' ל"א], "מ"מ מן הראוי לבעלי נפש להחמיר, שמטעם זה ודאי ראוי למנהלי ישיבות קטנות שיתנו להתלמידים חלב של אלו הקאמפאניעס שמעמידין ישראל לראות החליבה, ואף שהוא ביוקר מעט שלהישיבות עולה זה סך גדול במשך השנה והמצב של הישיבות דחוק בשנים אלו שבשביל זה מקילים באיזו ישיבות, מ"מ כדאי להחמיר כי גם זה הוא מעניני חינוך ולמוד שידעו שכדאי וראוי לבני תורה להחמיר אף כשיש רק חשש איסור, דמזה יתבוננו לראות איך לירא מאיסורין, וכל הוצאות הישיבה הרי הוא כדי לחנך דור נאמן לה' ולתורתו, ומעניני חינוך אין לצמצם" [ל"ה]. ובח"ד

יש אלו שאמרו דספרדים בארה"ב שהגיעו מאמסטרדם, יש להם מנהג של המקום שיצאו משם, והיינו כהפר"ח. אמנם, החיד"א בשו"ר ברכה מביא דעת הפר"ח, ואח"כ מביא תשובת הגאונים הנדפס בעיר אמסטרדם שכ' דלא היה המנהג להקל כהפר"ח, ואפ' אלו שנוהגים כן, הנ"מ רק בהאי מקום, אבל כשיגיעו למקום חדש, אין להקל.

ועוד, הסברא הראשונה של הפר"ח לא שייך בארה"ב, כי יש בהמות טמאות בעיר, כמש"כ הערוה"ש.

ולכן, אין לספרדי לנהוג כהפר"ח, אלא כל ספרדים דבכל אתר ואתר יש לנהוג כהחיד"א, זבחי צדק, ושאר גדולי ספרד, ומנהג כל דורות הספרדים, להחמיר בהאי שאלה.

הנה, אע"פ שהסכמת האחרונים הוא דלא כהפר"ח ושנאסר כדבר שבמנין, מ"מ, כשחלקו עליו מצינו ב' נוסחאות שונות. החת"ס ומטה יהונתן ודעי' החמירו משום דלא משנה אם יש לחוש לחלב טמא או לא, סו"ס חז"ל גזרו ואסרו בלא פלוג. מאידך, הבית מאיר ואבנ"ז החמירו בלשון שעדיין יש לחוש שמא אולי יש כאן חלב טמא. כלומר, חששו לצד רחוק מאוד, ומשמע אילו היה מוכח מאה אחוז שאין כאן חלב טמא, היה מותר בלי ישראל רואהו.

חלב 'קאמפאניעס'

שיטת ר' משה בענין חלב עכו"ם מפורסמת מאוד, והעולם מצטטים דברים שונים בשמו, וכאילו הם דברים ברורים ופשוטים ומוכרחים, ומיקילים עליהם בשופי, ובס"ד נזכה להעמיד הדברים

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

ומביא ר' משה עוד ציור של גירות, דהגמ' פריך ומי לא טבלה לנידותה, אע"פ שלא ראו את זה.

עכ"פ, מחדש ר' משה, דהואיל וידיעה נחשבת כראיה, ממילא אם הרשויות מפקחות על המחלבות, יש לנו ידיעה שהגוי היה מפחד לערב בו חלב טמא, ושפיר נתקיים ישראל רואהו.

כלומר, הפר"ח היקל כל שאין חשש חלב טמא, ואין כאן 'מצוה שבגופו' של ישראל רואהו, ואילו ר' משה ס"ל דבאמת ישראל רואהו הוא 'מצוה שבגופו' שהגוי יפחד ממנו, אלא שיכול לקיימה ע"י האנן סהדי והאומדנא והרשויות שמפקחות, ושיפחד מהם.

ובהציוור של הפר"ח, ר' משה נמ"ז בסופו כ' שהוא יחמיר, ולכא' זה משום שאין כאן ידיעה שהיה מירתת אצל הגוי, ולא סגי במה שמסתמא לא עירב, כשיטת הפר"ח. ועוד, הפר"ח סגי ליה בכל ציור שאין לחוש, ואילו ר' משה מצריך עדות וידיעה חיובית, שיש יחס של מירתת כדי להיות עדות, כגון שמפחד מהרשויות, ולא סגי ליה בידיעה כללית בעלמא.

[הארכנו בנוסחאות שונות, כי דברי ר' משה לא מבוררים ומבוארים כל צרכם.]

המעין היטב בדבריו, יראה שר' משה ס"ל דיסודו אמת הן לפי שיטת האבנ"ז והבית מאיר שחלקו על הפר"ח בנוסח ש'בכל זאת יש לחוש', והן לפי שיטת החת"ס ודעימי' שהחמירו בנוסח של 'לא פלוג', דס"ל דלכו"ע נתקיים דין העדות שהגוי היה מירתת מלערב.

סי' ה', הכותרת של התשובה הוא "הידור להשתמש בחלב ישראל", ובו מחזק קהילת טורונטו שלא להתרשל בענין חלב ישראל, ומסיים "ולכן ודאי יש להזדרז בזה ביותר, ולחזק ידי יראי השי"ת העוסקים בזה, שיתקיים החלב שתחת השגחת ישראל בטאראנטא. ויתרבו חרדים לדברי התורה שיקחו חלב זה, וכל המינים מהחלב שתחת השגחה, אשר ממילא גם יוזל המקח, ולא יקשה הדבר לשום אדם. ובזכות הזהירות והזריזות במצוות השי"ת ותקנות חז"ל נזכה כולנו לגאולה השלימה אשר אנחנו מצפים ומקווים כל הימים".

הנה, המדייק היטב יראה שבמשך הזמן ר' משה החמיר יותר ויותר, והמעין יראה שזה משום דבמשך הזמן חלב ישראל היה יותר מצוי, ולכן דעתו היה להחמיר יותר, כי עיקר מגמתו להקל היה במקום שא"א להשיג חלב ישראל. כן פשוט וברור לכל מבקש האמת.

התירו של ר' משה. כאמור, ר' משה מחדש היתר שאינו קשור לדברי הפר"ח, אלא ס"ל דבעינן ישראל רואהו בכל גווני. אלא, ר' משה מחדש נא' מ"ז ואילך מכל הש"ס דאפשר להעיד על איזה דבר אף אם לא ראהו בפועל, כגון אומדנא ואנן סהדי. וכן, מהא דאמרי' הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה, למרות שלא ראו עצם הביאה, כל שיש ידיעה ברורה בשעת מעשה, נחשב כראיה לכל דיני תורה. ואם אמרי' בן לענין קידושין שצריך עדי קיום, ה"ה וכ"ש שמהני לענין הדין של ישראל רואהו. [על עצם הגמ' קשה, וכי יש אומדנא מהא דייחדו שאכן הצליחו בביאה; ואכ"מ.]

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

מאוד בידי אדם, ויחס בין הישראל רואהו להגוי החולב. ולולי דמיסתפינא הייתי מקשה מכאן קושיא גדולה על ר' משה דלכאו' מכאן מבואר דאינו סגי במירתת כללי אלא בעינן מירתת גדול ופרטי, עם יחס גדול. ויראתי מה' וממשה עבדו להקשות מהאי סעי' עצמו שר' משה עוסק בה. וצע"ג.

שמענו, דכשהרשויות מגיעים לפקח על המחלבה וכל הנעשה שם, הם מגיעים לעיתים רחוקות, ורק בתיאום והודעה מראש. וגם, בודקים ממפרטורת החלב, ורמת החיידקים, ושאר דברים שונים. אבל לא אסקי אדעתייהו אולי יש כאן חלב טמאה, ולכן אין בודקים עבור זה כלל, וא"א לבדוק את זה אלא ע"י בדיקת D.N.A. וממילא, לכאו' קשה מאוד לסמוך על ר' משה לומר שהם מפחדים מבדיקה שיודעים שלא יקרה. כך טען האב"ד דנירבאטר.

ואולי י"ל, דסו"ס מפחד לערב, דאם יחליטו מאיזה טעם שיהיה לבדוק מקור החלב, הוא יהיה אחראי לזה, ויכעיסו עליו טובא, ויקנסו אותו, ויסירו הרישיון שלו, וממילא עדיין יש ה'מירתת'. וע' מש"נ בזה בסמוך.

אם הO.U. היו שולחים משגיחים שלהם לבדוק פה ושם מהו מקור החלב, בזה שפיר היה נתקיים דברי ר' משה; והלוואי שיעשו כן.

הנה, ר' משה [מ"ט] כ' דאין לקנות חלב מה'פארמערס' [חקלאי], כי שם הרשויות אינם בודקים, ואין עליו פיקוח. ואעפ"כ, אם המחלבה, 'קאמפאניעס', קונה מהם, מותר לישראל לקנות האי חלב.

בתשו' מ"ח ר' משה כ' דסברא שלו קיימת על אף שהקנס הוא רק עשרים וחמש דולר, ויכולים לשחד המפקחים; כי אם ירצה לערב היה צריך להשקיע יותר כסף, ולשחד הפועלים שישתקו, והשוחד להמפקחים הוא הרבה כסף, וכיון שהוא מסחר של אלפים ומירתת מהממשלה, אינו כדאי אפ' אם העונש הוא קטן, דבכל זאת הוא מפחד, וגם כי מפחד שמא יקחו ממנו האישור.

כלומר, הידיעה והמירתת קיימת, לכה"פ בדרגת הידיעה שיש לעדי יחוד על הביאה.

החלקת יעקב [ל"ד] הק' על ר' משה מסעי' ב', דחלב שעשו ממקצת ממנו גבינה, עדיין אסור השאר; זה הכרח שהוא חלב טהור. וי"ל, דר' משה כ' להדיא דלא מהני ידיעה אח"כ, כמו שלא מהני עדי קיום הרואים הטבעת על אצבע האשה מיד אחרי שראו אותה ביד הבעל, אלא בעינן ידיעה בשעת מעשה. ועוד, הלא ידיעה לבד אינו מספיק, אלא בעינן ידיעה שהגוי היה מפחד לערב דבר טמא.

הנה, המעיין בדברי הרמ"א יראה שעוסק בענין חליבת השפחות בבית ישראל מה נקרא ישראל רואהו, ואם יש בית עכו"ם המפסיק או לא. והרמ"א מאריך בפרטיו. ויש להקשות, כשהשפחה חולבת פרה של ישראל ברשות ישראל, ויש בית עכו"ם המפסיק, וכי השפחה מפחדת פחות מהמפעל של החלב בארה"ב. כלומר, מהא שהרמ"א מדקדק ומאריך בפרטי המירתת, אלמא אינו דבר קל ודבר פשוט, ולא סגי במירתת 'כללי', אלא בעינן מירתת גדול

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

בהמחלבה, 'קאמפאניעס', הם בודקים רק עבור חיידקים, וטמפרטורת החלב.

כלומר, בזמן ר' משה לא היה פיקוח על הפארם, רק על המחלבה, ובזמננו הוא להיפך. ובזמננו, הקונה מן הפארם, יש לו ההיתר של ר' משה.

אבל הקונה מהמחלבה, כמו שיותר מצוי אצלנו, אע"פ שאמרנו למעלה סברות לומר דבכל זאת הוא מפחד, היינו רק כשלא היה פיקוח על הפארם, וממילא כל האחריות הוא עליו. אבל עכשיו שבודקים את הפראם, נמצא אם יראו שיש כאן עירוב חלב טמאה, הם יתלו אותו בהפארם, והמחלבה לא היה אחראי לזה, וממילא שוב אין כאן מירתת על המחלבה.

מלמהד"ד, כמו שאין היתר של ר' משה לקחת חלב מבקבוק פתוח במקרה של שכנו הגוי, כי אין השכן מירתת לערב בו שום דבר, והפיקוח של הממשלה סיימה כשיצא מהחנות, ה"ה כאן הפיקוח על העירוב הוא לפני המחלבה, ולכן המחלבה הוא דומה לשכנו. [וע' לקמיה מש"נ בשם הערוה"ש].

א.ה. ולכאן, אם עדיין מפחד שמה יתפסו אותו בפעולת העירוב, או שמפחד שמה יעשו תחקיר מעמיק, ויגלו אשמתו, נמצא דעדיין שייך סברת ר' משה. אבל אינו ברור כ"כ.

הזכרנו למעלה דברי ר' משה ומטה יהונתן, דהעיקר הוא שיהיה מירתת על הגוי שמביאו ליד ישראל. והנה, הרואה גוי קונה חלב רגיל בחנות, לפי חידושו השני של ר' משה ומטה יהונתן, אם הולך

והקושיא מתבקשת, אם יש חשש שהגוי עירב בהפארם, ומחמת כן אסור לקנות ממנו, היתכן שמותר לקנות אותו חלב ממחלבה שיש בו פיקוח, הא יש חשש שנתערב. כלומר, אם הפיקוח על המחלבה הוא שלא היה בו עירוב כלל מעולם, נמצא גם הפארם יש לו פיקוח, והחקלאי מפחד לערב. אלא ע"כ, הפיקוח הוא רק שלא עירב המחלבה, וממילא קשה, הא עדיין נחוש שמה נתערב לפני כן.

ותי' ר' משה, באריכות, ע"פ המטה יהונתן, דבאמת בכל סוגיית חלב עכו"ם אין חשש באמת שמה עירב הגוי, דהוא מילתא דלא שכיחא, וכמו שנתבאר. אלא שחז"ל חייבו שהישראל המקבל מהגוי לא יסמוך על ה'דרך' אלא יהיה 'רואהו' ו'מירתת'. וס"ל, דגזרו כן רק על הגוי שממנו לוקחו הישראל, אבל הגוי שלפני כן לא גזרו, וע"ז אמרי' שאי"צ רואהו, אלא סגי לסמוך על ה'דרך'.

וממילא, אם הישראל קונה מהמחלבה, ועל הבעלים של המחלבה יש מירתת לערב, שפיר הוי חלב ישראל לדעת ר' משה, למרות שעל הפארם אין שום פיקוח, ואין שום מירתת.

זה חידוש הגדול השני שיש בדברי ר' משה, ועפ"י מבוסס הרבה ממה שנשנה במשך הסימן.

הנה, המציאות שיש אצלנו כיום, כמיטב הבנתנו, יש פיקוח רציני על הפארם, ובודקים רמת השומן, וזה מגלה אם עירבו משאר בע"ח. ולכן, ע"ז שפיר יש המירתת ו'רואהו' של ר' משה. אמנם,

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

העובדים מפחדים לערב חלב טמא מחשש שמא יתפסו אותם הרשויות או המנהל שלהם, אה"נ נתקיים חידושו של ר' משה, שיש אנן סהדי, ועדות, וכאילו ראה, אבל בלא"ה, אסור מדינא. וע"ע מש"כ בענין קפה מבית קפה של עכו"ם, בסימן הקודם.]

ובאמת, הערוה"ש [סק"י] בשם הדרב"מ [פק"ג] בשם האו"ה איירי בציור שהיה חלב ישראל בשעת חליבה, ואח"כ הלך הישראל והשאיר הגוי עם החלב, והאו"ה בשם רבינו שמחה היקל, משום שלא היה בהמה טמאה בעדרו, וכו'. ויש ב' מהלכים ללמוד דברי האו"ה. המנח"י [א' קל"ה ב'] למד כוונת האו"ה לומר שעדיין הגוי מפחד, ועדיין יש קיום של ישראל רואהו, ולכן הוא חלב ישראל. מאידך, הערוה"ש למד דכוונת האו"ה לומר דהואיל והחליבה היתה ע"י ישראל רואהו, כבר נתקיים הגזירה, ומותר, ושוב אי"צ ישראל רואהו, וממילא שייך לכללי סימן הקודם, וכל שאין לחוש שמא עירב בו, מותר.

ועפ"י דברי הערוה"ש, אם הגוי בתחנת הדלק הכין להישראל קפה מבקבוק פתוח של חלב ישראל [או חלב מפוקה, לפי חידוש הראשון של ר' משה], שרי, וכ"כ החלקת בנימין. אבל להמנח"י אסור.

אבל, לפי ר' משה ודאי אסור, כי ר' משה והמטה יהונתן ע"כ לית להו הערוה"ש, כי הם ס"ל דהעיקר הוא הגוי האחרון, וא"כ לדידהו אין מקום לומר דכבר 'חל' חלב ישראל, כי אינו חל אלא בגוי האחרון, ולא בגוי הראשון. כלומר,

וקונה אותו חלב מהגוי, לכאו' זה חלב ישראל למהדרין, כי היה בו 'רואהו'. וזה דבר שאינו עולה על הדעת. וע"כ צ"ל, דכל שהיה עם חותם, אינו נחשב כבאה מיד גוי זה, אלא אנו דנים על הגוי האחרון שהיה ביכולתו לטפל בחלב זה. וזה גדר מוזר לתקנת חז"ל. וצ"ע.

אמנם, לפי דבריהם, אם יש מפעל שוקולד של גוי והוא מביא חלב ממחלבה שיש לו פיקוח מצד הממשלה, ויש משגיח בהאי מפעל לוודא שאין כאן שאר איסורים; לכאו' לפי המטה יהונתן ור' משה יש כאן חלב ישראל למהדרין, כי יש רואהו על הגוי האחרון שמביא ליד ישראל, ויש יכולת בהאי גוי לטפל בהחלב, כי אינו בכלי חתום. כלומר, מי שאינו סומך על ההיתר של ר' משה לענין קאמפאניעם, אבל סומך על ההיתר השני של ר' משה ומטה יהונתן דהכל תלוי בהגוי שמביא להישראל, מותר לאכול חלב זה.

הנה, מי שנמצא בתחנת דלק במקום נידח ומזמין קפה עם חלב סתם, אם רואה הגוי פותח בקבוק חדש של חלב סתם, בזה יש סברת ר' משה, וכדנתבאר. אבל, אם הגוי מוזהב לו חלב מבקבוק פתוח, הרי הגוי הזה אין לו שום מירתת שבעולם לערב שום דבר, כי אין שום פיקוח עליו כלל.

וזה שייך על כל המכונות השונות המוכרים קפה עם חלב, דאין על אלו שום פיקוח מהממשלה, ולכן אין כאן שום היתר של ר' משה.

ואם הוא קונה מחנות רישמית ומפוקחת, כגון 'סטארבוקס', אם

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

דעות. ולא נתבאר לנו כ"כ, האם הוא כפת או כבישול שהארכנו לבאר דאינו אותו דיון, דזה משום חתנות וזה משום שמא יערב דבר טמא. ונראה, שכוונתו הוא לדמות לבישול. וק"ק, מדוע אין מי שיעסוק בזה עד הדרכ"ת; מדוע אין פ"ת ע"ז כמו שיש על פת ובישול. וצ"ע.

השלמת חיים [כ"ב] ס"ל דמומר הוא כגוי, ולכן חלבו אסור, וצריך ישראל רואהו.

מאיידך, מסק' האחרונים הוא דמומר אינו ממש גוי, ומכיון שתקנה זה הוא לא פלוג, ודבר שבמנין, ממילא תיקנו על גוי, ולא על מי שיש לו דין גוי, ולכן חלב מומר שרי. כך פסק ר' משה [א' מ"ז], ר' אלישיב [קובץ תשובות קט"ז], החזו"א והשבה"ל [ט' קס"ח]. והכי קי"ל.

[א.ה. וגם לפי הפר"ח מותר, כי אין חלב טמאות בעיר, והוא יקר מאוד. ועפ"י החזו"א שצידד כהפר"ח עדיין יכול להקל באן.]

איברא, הנ"מ כשמומר חולב הפרה בכבודו ובעצמו, אבל כשמומר הוא בעל הפרה, וחלבו גוי, טען התשובות והנהגות [ג' רנ"ה] שאינו מועיל הא דיש רואהו ומירתת של המומר, כי מירתת פירושו דמפחד ממי שאיכפת לו, אבל אם יש רואהו ממי שלא איכפת לו כלל, היאך שייך להחשיב את זה כרואהו.

ולכאנ', לפי ר' משה והמטה יהונתן דס"ל דהעיקר הוא כשהגיע לבעלות של ישראל, אם לעולם היה בבעלות ישראל מותר, כי לא גזרו אלא כשהיה ברשות גוי והגיע לרשות ישראל. אבל להערוה"ש, שאינו תולה בבעלות אלא

להקל כהערוה"ש ובר' משה הוא תרתי דסתרי, וכתופס החבל בשני ראשית.

ועפ"י, ודאי שר' משה יחמיר בתחנת הדלק, ובנידו"ד הקולא של ר' משה הוא חומרא.

ועוד, לפי הערוה"ש, כשיש פיקוח מהממשלה על הפארם, שוב לא איכפת לן אם יש פיקוח על המחלבה [אם ננקוט שפיקוח הוא כרואהו], כי כבר חל עליו דין חלב ישראל.

ולפי ר' משה, הואיל והגיע כבר ליד ישראל, אם אח"כ הגיע ליד גוי, שוב שייך לסי' קי"ח בענין חותמות, ובזה שפיר נגיד ד'חל' חלב ישראל, דלפי דעת ר' משה והמטה יהונתן, העיקר תלוי בשעה שמגיע ליד הישראל, ואח"כ חוזר להיות כדיני כשרות הרגילות.

הנה, OUN יש להם מוצרי חלב של חלב ישראל, וגם יש להם חלב עם חלב סתם. והנה, בסי' הקודם הבאנו דעת ר' משה דכדי שארגון כשרות יכול לאשר איזה מוצר, צריך משגיח, וא"א לסמוך על אומדנות וכדו'. וא"כ יל"ע, איך ה OUN מאשרים מוצרים הללו. ואולי י"ל, דכשמופיע OUD, כולם יודעים שהכוונה הוא לסמוך על היתר של ר' משה. [א.ה. אמנם, שמעתי שיש OUD גם שהוא חלב ישראל, וממילא שוב אין תירוץ הזה, אך יתכן שע"ז כותבים חלב ישראל. ואולי לא נוקמים חומרת ר' משה לענין הכשר, ויש להם שיטות משל עצמם. וע"ע בזה.]

חלב מומר, בהמה של ישראל

הנה, בפת ובישול עכו"ם הארכנו בשם האחרונים לדון בפת ובישול של מומר. הדרכ"ת [סק"ד] כ' דה"ה חלב, תולה בהני

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

רק שלא יהיה דבר טמא מעורב, כעין מוריים. ולפי"ד, אין הכרח להערוה"ש לסבור כן, וע"כ הערוה"ש ס"ל דכן הוא אמת, למרות שאין הכרח לומר כן.]

מצלמות, חלב בארה"ק

יל"ע, האם אפשר לקיים ישראל רואהו ע"י מצלמות, עכ"פ היכא שאין חשש תקלות, והמצלמות הם באיכות ובמיקום שבאמת יכולים לראות את כל הקורה שם בזמן אמת, כולל שהכלי ריק לפני תחילת החליבה, וכו'. [היה פעם הכשר שהיה מאשר חלב שהגיע במשאית, והנהג היה מביא להמשגיח דיסק שבה היה צילום של כל החליבה, וס"ל דזה חלב ישראל. ה' ישמרנו.]

והנה, לדעת ר' משה ודאי מהני, ולא גרע מהרשויות בארה"ב. השאלה הוא לאלו שלא הקילו כר' משה, האם יכולים להקל על ראייה דרך מצלמה.

התשובות והנהגות [ה' רנ"ה] כ' דלפי הערוה"ש ודעימי' שהבאנו למעלה דיש הרבה טעמים כמוסים להאיסור, ואינו רק מחשש שמא יערב דבר טמא, ע"כ הקפידו חז"ל שיהיה שם ישראל בכבודו ובעצמו, והוא מצוה שבגופו, וא"א לקיים את זה דרך מצלמה.

מאידך י"ל, דמחא שאנו רואים שמהני רואהו בכה, כגון שאם רואהו כשעומד, מותר להישראל לשבת, אלמא דהעיקר הוא שיהיה ראייה שיש בו מירתת. כלומר, רואים מכאן שהעיקר הטעם הוא המירתת, וזה עושה נפק"מ לדינא, ע"כ אין אנו צריכין לחוש לשאר הטעמים הכמוסים. וממילא, אם רואהו במצלמה,

בשעת חליבה, לכאז' אין סברא להקל יותר כשהוא בבעלות של ישראל.

[א.ה. והאמת, הרמ"א עוסק בציור של שפחות שחולכות בהמה של ישראל, ומבואר דרק אם שייד ישראל רואהו שרי, אבל אם יש בית עכו"ם ביניהם לא מהני, עיי"ש. ומצינו ב' מהלכים באחרונים לבאר דברי הרמ"א. הגר"א למד דצריך ישראל רואהו כדי שיהיה חלב ישראל, והואיל והשפחה חולב ברשות ישראל, יש מירתת אפ' כשישראל יושב בביתו. מאידך, הצמח צדק למד דהואיל והוא בהמה של ישראל, לא גזרו, ואי"צ ישראל רואהו, והרמ"א הוא רק לוודא שאין באמת חשש בהמה טמאה, כעין מוריים. כלומר, גזרו על חלב שמגיע מרשות גוי לרשות ישראל, אבל כשלעולם היה ברשות ישראל, בכה"ג לא גזרו, והקפדת הרמ"א כאן אינו מענייני חלב ישראל.

ומסברא י"ל דר' משה והמטה יהונתן דס"ל דהעיקר תולה בהגעתו ליד ישראל, לכאז' ס"ל כאן כהצמח צדק, ולהקל, כי לא 'הגיע' ליד ישראל, אלא לעולם היה ברשותו.

מאידך, הערוה"ש שלא נקט כהמטה יהונתן, ולא איכפת לו שעת הגעה ליד ישראל אלא איכפת לו בשעת חליבה, אין טעם או הכרח להקל כשהפרה הוא בבעלות ישראל, דסו"ס היה הגוי עוסק בה בשעת חליבה.

אמנם, הערוה"ש כאן בעצמו כ' מפורש כהצמח צדק, וכשהפרה הוא של ישראל, וגוי חולבו, אי"צ ישראל רואהו, כי לא גזרו בכה"ג, והקפדת הרמ"א הוא

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

ההדלקה, וממילא יתכן שזה כאילו ישראל עושה כל החליבה.

ובאמת, שמענו שיש רפתות ומחלבות שאין שם הדלקה או הפעלה ע"י שום בנ"א, אלא הוא אוטומטי וממילא, והפרה מגיע מעצמה להחליבה, ואין כאן עסק כ"כ בידי אדם. וכשיבא היום שהכל יהיה אוטומטי עד שהוא בכלי חתום, אולי יש מקום לומר שאי"צ ישראל רואהו, כי אין כאן חלב שחלבו עכו"ם, אלא חלב שחלבו הפרה בעצמה. כלומר, יתכן שבעתיד יהיה יותר קל לקבל חלב מהדרין, שאינו חלב עכו"ם ואינו חלב ישראל.

שמענו, דארגון הכשרות 'לאנדא', סומכין רק על חלב ישראל באופן הכי מהודר, בלי שום פשרות, ויש שם ישראל המשגיח שם בפועל מתחילתו ועד סופו. וכן נוהגין בכל חלב שיש בו הכשרות של ק"ק גייטסהעד.

ביטול וכלים של חלב עכו"ם

הרמ"א כ' "חלב של עובדי כוכבים אוסרים כלים שנתבשלו בהם כשאר איסור, אף על פי שאינו רק ספק שמו עירב בה דבר טמא".

וכ' הדרכ"ת [סקי"ח] בשם המהר"י ברונא, וכ"ה בצבי לצדיק, דאין גדר התקנה כוודאי איסור דרבנן, אלא כספק איסור, ולכן כשנצרף עוד ספק להחשבון, נוכל להקל בהכלים.

כגון, השבה"ל [ה' נ"ט] עוסק בענין ציור של אפיית חלב עכו"ם, האם להצריך ליבון או שיש לסמוך על הגעלה, וצירף דעת החזו"א שצידד כהפר"ת, למרות

עכ"פ בכח, יש הרבה מקום לומר שזה נחשב ישראל רואהו.

החלב בארה"ק של הבד"ץ העדה"ח ועוד כשרויות מהודרות, סומכין על מצלמות, ע"פ סברא הנ"ל [דלא כהגר"מ שטרנבוך שליט"א, ראב"ד הבד"ץ], ובצירוף עוד צירופים, כדלקמיה. [א.ה. שמעתי מפקקים אם באמת סומכים על מצלמות.]

כגון, הם מאשרים רק מחלבות שהבעלים הם 'דתיים', ולכן אע"פ שיש גויים העושים מלאכת החליבה, מ"מ הבעלים מסתובב שם, והוא ישראל נכנס ויוצא, ובזה נתקיים ישראל רואהו, משא"כ בבעלים חילוני שלא איכפת לו ענייני כשרות. [א.ה. יש שפקפקו על זה, דאם הבעלים בחופשה או במילואים, שוב אין צירוף הזה. ואני לא הייתי מתרגש מטענה זה, דלא מסתבר שהבעלים היה משאיר כל הרפת שלו בידי של העובדים הגויים שלו, אלא היה מביא קרוב משפחה או חבר לעשות עבודות]. ועוד, ראינו דאם הפרה הוא של ישראל, זה קיל יותר מהיכא שהוא פרה של גוי.

ועוד, הם שולחים משגיח להרפת לפחות פעם בשבוע להיות שם בפועל. ונוסיף, שיש כאן באמת מירתת גדול, שמפחדים מההכשר שמשגיח דרך המצלמות, ועוקבים על כל הקורה שם, וממילא ההיתר של ר' משה נשמע כאן בתוקף.

וגם, הם משתדלים דכשמדליקים המכונות של החליבה, ישראל יעשה

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

בקודם לענין הכשרים, שא"א להחשיב את זה כ'חלב ישראל למהדרין'.

ובאמת, א' מרבני ארה"ב שליט"א סיפר דלפני כחמישים שנה, כשהיה בחור, היה מדריך 'פרחי' בבורו פארק, והיו מחלקים 'Goldenberg's Chews' לכל הילדים ששיתפו בהתוכנית, והיו אלו שטענו שאין לעשות כן כי הוא מוצר חלב ישראל המיוצר על כלים של חלב סתם. ושאל ר' משה אם מותר לחלק להם, והשיב ר' משה דמותר לחלק, דלענין כלים ודאי יש לסמוך על ההיתר של 'קאמפאניעס'. וזה מתאים עמש"כ, דלענין הכשר החמיר יותר, אבל למעשה יש להקל. ומביאים בשם ר' הענקין חשבון דומה למש"כ כאן. וכ"מ באמת ליעקב, עיי"ש.

לדינא, אע"פ שיש מקום להקל במקום הצורך, מ"מ כשאנו שעה"ד, יש הרבה מקום להחמיר, וכן יש לנהוג.

כאמור, הרמ"א ס"ל דחלב עכו"ם אינו בטל אלא בס', והחכמ"א סומך במקום הפסד לבטל ברוב. ועפ"ז, אם מישחו לקח הקערה של חבירו שאכל ממנו חלב סתם, ובלי להדיחו מילא אותו עם חלב ישראל, בוודאי יש כאן ס', ומותר לכו"ע.

ואע"פ שיש שי' הרשב"א דס"ל דאפ' באלף לא בטיל, היינו רק חלב טמאה ממש, אבל אם הוא חלב טהורה אלא שנאסרה משום איסור חלב עכו"ם, מותר לכו"ע בששים.

ואם לא היה ודאי ס' אלא ספק, לכאו' אסור, וכ"מ בש"ך הנ"ל. ולפי החכמ"א והפמ"ג שהבאנו, יש לצדד להקל בהפס"מ, אבל הדגו"מ כ' דאין צד להקל.

שאנו סובר כן לדינא, מ"מ לענין בליעות, יש לצרף הספיקות, וכמש"כ.

הש"ך [סקי"ז] מביא האו"ה בענין גבינת עכו"ם, וס"ל דאי"צ ס', וסגי לבטל ברוב [כמש"כ הרמ"א לענין חמאה]. החכמ"א ס"ל דהאי או"ה קאי גם [ואולי רק, עיי"ש] לענין חלב, וסומך עליו בהפס"מ. וע"ע פמ"ג בס' צ"ז בשם האו"ה [ש"ד סוסק"א] שמצדד להקל, אפ' מבשא"מ, עיי"ש.

ועפ"ז, כשבאנו לדון על הכלים, יש כמה צדדים להקל, כגון הפר"ח, ר' משה, חכמ"א, וסתם כלי אב"י, וכו', ונפק"מ להיכא שקשה להגעיל, או בשעה"ד, האם מותר לאכול OUde.

אמנם, ר' משה עצמו [ב' ל"א] דן בענין מכונת הפסטור, וכ' דיש להקל להגעיל פעמיים [כי לא היה ס' בפעם א', עיי"ש דמאריך מדוע לא אמרי' חנ"נ בנידון זה] הואיל והוא רק חלב קאמפאניעס ולא חלב עכו"ם. והנה, ולא אמר כחשבון שלנו שעל הכלים יש להקל ע"י שנצרף שיטתו הידועה, וגם שיטת הפר"ח, וגם שיטת החכמ"א. ועוד, אינו דבר קל להגעיל מכונת פסטור, וא"כ ה"ל לצדד להתיר, ולא עשה חשבונות הללו. מאידך, חשבונות אלו מובנים היטב, ולכן מדוע ר' משה לא ס"ל כן, והאם יש להוכיח מר' משה שהחשבונות שגויים.

ונראה, דבאמת גם ר' משה יודה לחשבונות הללו, והא דהחמיר שם היינו משום שמדובר בהכשר שרצו לעשות כן ולא באדם פרטי, ומחמת כן ר' משה החמיר טפי, כפי שהבאנו שיטתו בס'.

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

ולפי פשטות הרמ"א, ד'בדיעבד אין לחוש לכל זה, לכא' יש להקל. אמנם, הש"ך [סק"ו] ס"ל דזה לא קאי על הני, ואלו מעכבים; ואם לא ראה תחילת החליבה, או שלא ראה תחילת החליבה, אסור בדיעבד.

מאידך, החכמ"א [ס"ז א'] ס"ל דאם אין טמאים בעדרו, יש להקל בזה בדיעבד כשלא ראה הכלי ריקן. כלומר, ס"ל להחכמ"א, דהא דבעינן שישראל יראה הכלי ריקן, אי"ז מעצם התקנה של חלב ישראל, אלא חששא בעלמא, וכל שאין לחוש לזה שרי. ואילו הש"ך, לכא' ס"ל דזה מעצם התקנה, ונכלל בהחיוב של ישראל רואהו, ולכן לדעתו הוא לעיכובא.

ועל דין השני שלא ראה תחילת החליבה, אע"פ שהש"ך החמיר גם בזה, מ"מ הצבי לצדיק כ' סברא גדולה להקל, ועושה ספ"ס, שמא אין חלב טמאה, ואפ' אם יש, שמא הוא בטל.

נמצא, מצד הדחת הכלי, נסמוך על הערוה"ש. מצד שלא הסתכל בכלי, נסמוך על החכמ"א. ומצד שלא ראה תחילת החליבה, נסמוך על הצבי לצדיק. ונוסיף, הרי היו מצלמות, ועוד, פשטות דברי הרמ"א הוא להקל, ויש גם התירו של ר' משה, ועוד סברות שונות שהזכרנו.

ועוד, אולי כל העסק ברמ"א היה כשהגוי חולב לעצמו, ופתאום הגיע הישראל באמצע החליבה ורוצה כל החלב. אבל כשהגוי יודע שהישראל מגיע, ויודע שעלול להגיע כל רגע, לכא' יש סברא גדולה לומר שכבר התחיל הראייה של הישראל בנכנס ויוצא, דסו"ס

וע' ר' משה וא' מ"ט דמב"מ, ברוב, באיסור חלב עכו"ם, יש לצדד להקל. וצרף עוד הצבי לצדיק שהבאנו למעלה.

תחילת החליבה, כלי ריקן

הרמ"א כ' דלכתחילה צריך הישראל להשגיח על החליבה מתחילתו, וגם, שיראה שלא יהיה בכלי שחולבין בו דבר טמא. ואח"כ מביא חומרא שלא לחלוב בכלי שדרכו של עובד כוכבים לחלוב בו, שמא נשארו בו שיירים של חלב הגוי. ואחר כל זה כ' הרמ"א 'מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה'.

והנה, על חידוש האחרון כ' הערוה"ש דמותר לכתחילה להדיח הכלי, ואי"צ כלי מיוחד לישראל. וע"ז סמכו ארגוני הכשרות, כי א"א שיהיה מחלבה שלמה של כלים מיוחדים של ישראל, אלא מדיחים היטב, וזהו. וק"ק על הערוה"ש, הא ודאי גם בציור של הרמ"א היו מדיחין הכלי תחילה, ואעפ"כ הרמ"א כ' לכתחילה יהיה כלי מיוחד, וא"כ איך הערוה"ש יכול להתיר לכתחילה את מה שהרמ"א רצה להחמיר, וצע"ק.

על שני דינים הראשונים של הרמ"א, תחילת החליבה, ולראות שהכלי ריקן, יל"ע, האם אלו מעכבין בדיעבד. ואע"פ שהרמ"א כ' דבדיעבד אין לחוש לכל זה, יל"ע, על איזו מהן קאי.

כגון, היכא שהמשגיח של החלב ישראל הגיע כמה דקות מאוחר, וכבר התחילו החליבה; יש לסמוך שהדיחו הכלי, ובזה נתקיים דין השלישי. אבל, לא ראה הכלי ריקן, וגם לא ראה תחילת החליבה, וא"כ השאלה הוא האם זה חלב ישראל.

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

וגבינה [עד שגזרו עליה], כי יש הוכחה מיניה וביה שלא נעשה מחלב טמאה מהא דחלב טמאה אינו מעמיד, אבל באבקת חלב, הא יכול לעשות מכל דבר אבקה אם מייבשים אותו בתנור, ואיך יצא מכלל איסור חלב עכו"ם.

דהיינו, החר צבי למד מגבינה וחמאה דכל דבר שאינו חלב שרי, אבל החזו"א טען שאין ללמוד מהתם אלא להתיר דברים שבלתי אפשרי לעשות מחלב טמא, אבל אבקת חלב אין מקור להתיר.

ובאמת, מהא שיש כ"כ הרבה תשובות מר' משה בענין חלב וגבינה, ולא הזכיר שום היתר על האבקה, הסתיימה משמע לי דס"ל כהחזו"א, והכי מסתברא.

החת"ס [ק"ז], מובא בפ"ת [סק"ג] דן בענין אנשים שנהגו לקנות גלוסקאות שאפה גוי, והיו נילושים עם חלב עכו"ם, והחת"ס כ' דצע"ג מאין להם מנהג זה, וכ' דאפשר סמכו על הכס"מ, דכל שאינו חלב, אינו בכלל הגזירה, אע"פ שהוא חלבי, כמו שראינו בחמאה וגבינה, כטענת החר צבי. וכ' החת"ס דאם סמכו על זה, זה טעות, ולא ביאר לנו מהו הטעות. וכ', דאפ' לפי הטעות, עדיין יש לאסור, כמו שראינו בס' צ"ז מצד פת חלבי.

כלומר, כסברת החר צבי נמצא בכס"מ, ומובא כהו"א בהחת"ס, אך החת"ס דחה סברא זה לגמרי. הערוה"ש בס' קי"ב גם עוסק בהני גלוסקאות שעסק בהם החת"ס, והחמיר למעשה.

הגוי מירתת ממנו שיגיע כל דקה. וזה סברא גדולה, ובצירוף כל הנ"ל, יש להקל.

אבקת חלב

שגור בפי כל, דהשאלה של אבקת חלב יש בו הרבה יותר צדדים להקל, וכ"ש דבזה יש לסמוך על התירו של ר' משה. וזה מצוי מאוד בפורמולה לתינוקות, שוקולדים, ועוד הרבה מוצרים שונים, וא"כ הוא שאלה הנוגעים רבות.

והנה, נקדים לומר שיתבאר בס"ד במשך הסימן שגבינה יש לו איסור חדש בפנ"ע, וחמאה אין לו איסור חדש, ולכן מותר. ואע"פ ששניהם יש בהם חלב, ע"כ התקנה של חלב עכו"ם לא היה על כל מוצר חלבי, אפ' היה חלב בעבר, ואפ' נאסר בעודו חלב, אלא האיסור יכול להסתלק כשנעשה גבינה או חמאה, אלא שאח"כ גזרו על הגבינה. ומבואר, שא"א לעשות חמאה או גבינה אלא מחלב טהורה, אבל חלב טמאה שאינו מעמיד, ולכן א"א לעשות ממנו גבינה וחמאה.

לאור האמור, החר צבי [ק"ג וק"ד] חידש, דמהא שאנו רואים שאין איסור חלב על גבינה וחמאה, כי אין לחוש לחלב טמאה, אע"פ שבעודו חלב היה נאסר אלא שחזר להיות מותר; ה"ה כל מוצר שאינו חלב, והיה חלב בעבר, ואין חשש חלב טמא, מותר. ולכן, אם לקחו חלב עכו"ם וייבשו אותו בתנור עד שנעשה אבקה, שוב אינו חלב, ואינו יכול להחזירו להיות חלב אפ' אם מחזיר המים לתוכו, ממילא דומה לחמאה וגבינה, ונעשה מותר.

אמנם, החזו"א מתמה על הצד להתיר, דהא לא ראינו להתיר אלא בחמאה

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

נמצא, אין לנו מי שמוקל למעשה מלבד החר צבי, ואין לנו הבנה בדבריו, כמו שהקשה החזו"א.

האורל"צ דן בענין אבקת חלב, ומביא החר צבי, ומביא הרבה ממש"כ כאן והוסיף דתשובת החר צבי נכתב בשנת תש"ח שהיה בשנים של קום המדינה, והיה קשה להשיג אוכל, והמצב היה דחוק מאוד, ולא היה להם חלב מלבד האבקה הזו שהביאו מארה"ב [כמש"כ החר צבי שם בעצמו], ולכן פסק החר צבי להקל, אבל בימינו שאינו מצב דחוק, אין להתיר.

ולמעשה, בשעה"ד גדול, כגון שזהו הפורמולה המתאים ביותר להתינוק, יש לצרף כל השיטות ביחד; כגון סברת הפר"ח, חידושו של ר' משה, שיטתו של המטה יהונתן שהכל תלוי בגוי האחרון שטיפל בתחלב, ובנידוד זה החברה מהכנת הפורמולה, ועל אלו יש פיקוח חזק מאוד, והוא שאלה של איסור דרבנן לצורך קטן, יש להקל. [א.ח. שמעתי שהOOU אינם סומכים על דברי החר צבי, אפ' כצירוף].

האורל"צ חולק על החר צבי משום דאם מחזיר המים להאבקה, חוזר להיות חלב, ולכן ס"ל דשם חלב לא נפקע מיניה. אבל באבקה שלנו אין המציאות כן, ואינו חוזר להיות חלב ע"י הוספת מים, ולכן טענת האורל"צ אין כאן, ולכן החר צבי נחשב כצירוף. ובאמת, בשם ר' אלישיב אומרים שהצירוף של החר צבי היה נחשב בעיניו יותר מסברת ר' משה, כי סברת החר צבי אומרת שמעולם לא היה בכלל התקנה, ואילו דברי ר' משה אומרים שהוא בהגזירה, אלא שנתקיים התקנה.

הציץ אליעזר [ט"ז כ"ה] נוטה להקל יותר כשיש על האבקה שם אחר. כלומר, כשנעשה שוקולד או פורמולה, בזה יש מקום לומר דאזל מיניה שם חלב, וקיבל שם חדש.

ועמש"כ בס"י קב"ב בענין הגעלת מפעלים של שוקולד של עכו"ם. הרבה ממוצרי שוקולד, החלב אינו חלב ממש אלא אבקה, ואם לזאת, יש יותר קולות בענין הגעלת המפעל, דאין כולו בלוע מאיסור, אלא כפי שיעור האיסור שבו [חנ"נ בשאר איסורים, ואכ"מ].

סעי' ב' – גבינה

גבינות העובדי כוכבים, אסרום מפני שמעמידים אותם בעור קיבת שחיטתם שהיא נבלה. ואפילו העמידוהו בעשבים, אסורה. הגה: וכן המנהג, ואין לפרוץ גדר (צ"י), אם לא במקום שנהגו בהם היתר מקדמונים. ואם הישראל רואה עשיית הגבינות והחליצה, מותר (אגור פ' שואל). וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו. ואם ראה עשיית הגבינות ולא ראה החליצה, יש להתיר דיעבד, כי אין לחוש שמא עירב בו דבר טמא מאחר שעשה גבינות מן החלב, כי דבר טמא אינו עומד, וזולאי לא עירב בו העובד כוכבים מאחר שדעתו

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

לעשות גבינות (הגהות חסיד"י פא"מ ובארוך). ומכל מקום אסור לאכול החלב כך (קס).

ביאור המציאות

המתבונן בחלב יראה שהוא מלא וגדיש בטובת הבורא, והחלב הפשוט שחולבים מהפרה יכול להפוך לכ"כ הרבה מאכלים שונים בריאים וטעימים; חסדי השם כי לא תמנו.

החלב יש בו הרבה שומן והוא צף למעלה מאליו. וחלב רגיל בארה"ק יש לו 3% שומן, וחלב Skimmed Milk יש לו רק אחוז אחד של שומן. והא דחלב שלנו אין השומן עולה למעלה, היינו משום שהוא 'הומוגניז', Homogenized, שהוא עירוב וריסוק והפרדת החלקיקים זה מזה, וזה מונעו מלצוף למעלה.

אם לוקחים השומן וטורפים אותו, נעשה חמאה, בלי שיוסיפו לו שום דבר. לעומת זאת, גבינה נעשה ע"י ששמים לתוך החלב עור הקיבה או שאר אנזימים, וזה מפריד בין הגושים להמי חלב. והגושים, Curds, הם הגבינה, והמים הוא מי חלב, Whey. Farmers Cheese הם הגושים לבד, וממנו עושים כל שאר הגבינות, ע"י ייבושים ותהליכים שונים.

יש עוד מוצרים הנעשים מחלב, ויתבארו בס"ד במשך הסוגיא, כשנבארם במקומם.

טעם וגדר הגזירה

חז"ל גזרו על הגבינה גזירה מוחלטת, וגבינת עכו"ם אסורה, ואינו מותר אלא כשהוא גבינת ישראל.

המשנה דף כ"ט: "אמר ר' יהודה, שאל ר' ישמעאל את רבי יהושע כשהיו מהלכין בדרך אמר לו מפני מה אסרו גבינות עובדי כוכבים אמר לו מפני שמעמידין אותה בקיבה של נבילה", פי', החלב שינק העגל לפני הריגתה היו משתמשים להעמיד הגבינה, וזה אסור. המשנה ממשיך ששאל אותו ע"ז, ולא רצה לומר לו טעם האמיתי, ולכן השיאו לדבר אחר. וע"ע סי' פ"ז אם חלב זה נחשב כפירשה, והאם יכול לאסור החלב, כי נחלקו בזה הראשונים.

הגמ' בדף ל"ה. מק' מאי טעמא השיאו לדבר אחר ולא השיב לו, ומשני גזירה חדשה היא ואין מפקפקין בה. ממשיכה הגמ' ופריך מאי גזירתא, ומביא כמה דעות, כגון חשש ניקור, כלומר יש חשש שהחלב נשאר גלוי, ונחש שתה ממנו והטיל בו ארס. הגמ' ממשיכה לבאר מדוע לא אמר לו טעם זה.

והדר פריך ע"ז א"כ גבינה יבשה ה"ל להתיר, שאילו היה בה ארס לא היה מתייבש, ומשני משום צחצוחי חלב. כלומר יש טיפות חלב בין הגומות שבגבינה, ויתכן שטיפות הללו הם מבהמה טמאה, כשנמלך לעשות ממנו גבינה. ור"ת פי' הגמ' אחרת, דשמא יש ארס מהנחש בהטיפות של החלב.

אח"כ מביא הגמ' הטעם של מעמידין אותה בעור קיבת נבילה. הרמב"ם והראשונים, טור ושו"ע ס"ל דטעם זה הוא העיקר. אבל ס"ל דאפ' אנו יודעים שהעמיד בעשבים, עדיין אסור משום לא

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

הרבה טעמים שונים, ולא רצו לגלות הטעם, מכואר שהיה תקנה מוחלטת, ולא יבואו להרהר אחריה, ושאינן להקל כשלפי טעם א' אין סיבה לאסור דלעולם יש לחוש לטעמים האחרים. ואי"ז סתירה למש"כ שעיקר הטעם הוא שמא העמיד וכו', דמחא דיש טעמים אחרים, ע"כ רצון חז"ל שיהיה תקנה מוחלטת בלא פלוג.

גבינת מומר; בענין פת ובישול דנו בו האחרונים, ולענין חלב עסקו בו הפוסקים, אבל לגבי גבינה, לא מצינו שדנו בזה. ובלית ברירה, לכאור' יש לדמות להל' חלב, וככל מש"כ שם.

גבינת ישראל

יל"ע, איך אנו מקיימים 'גבינת ישראל', האם הוא תלוי על בעלות, והאם הבעלות הוא על החלב, או על הגבינה שטרם בא לעולם, או על המעמיד, או"ד גם בגבינה מהני רואהו, למרות שבמשנה מצינו מושג זה רק לענין חלב ולא לענין גבינה.

הרמ"א כ' דאם ישראל רואה החליבה ועשיית הגבינה, מותר לכתחילה 'וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו'. ואם לא ראה אלא עשיית הגבינה ולא ראה החליבה, יש להתיר בדיעבד אם חלבו על דעת לעשות ממנו גבינות, דשוב ליכא למיחש לחלב טמא.

והנה, החת"ס ודעימו' ס"ל דגזירת חלב עכו"ם היתה גזירה מוחלטת ודבר שבמנין כמו שמצינו אצל גבינה. ולפי שיטתם, כשם שראייה מהני בחלב, מסתבר דה"ה שיחני אצל גבינה. כלומר, שיטת הרמ"א מסתבר טובא כפי שיטת החת"ס.

פלוג. [גבינת בהמה טהורה כשרה, אינו אסור משום בשר בחלב, דאין בב"ח משום מעמיד, ואינו דרך בישול, ע"ע סי' פ"ז סעי' י"א, ומש"כ שם].

ומביא הגמ' עוד טעם, שמחליקין פניה בשומן חזיר. ומביא עוד טעם שמעמידין אותה בחומץ של יין נסך, או מעמידין אותה עם ערלה, והגמ' מק' א"כ ליאסר בהנאה, ומשני קשיא.

הירושלמי מכואר שזה א' מי"ח דברים שב"ש וב"ה גזרו עליה. אבל הבבלי אינו כן.

תוס' מביא עוד טעם שמא מלחו ביחד עם עור קיבת הנבילה.

האג"מ [ג' ט"ז ד"ה ולכן] מביא שיטה מהראשונים, רבינו שמואל, שמא הגוי עירב חלב טמא, ואעפ"כ עשה ממנו גבינה, והטיפות הם של בהמה טמאה, כי הגוי רצה להכשיל הישראל בדווקא.

לפי הטעם של גלוי, הט"ז [סק"י] טען דה"ל להתיר, כי בזמננו לא שכיח נחשים. ותי' ע"פ רבינו פרץ, דבמים אנשים יודעים ליזהר, ולכן לא גזרו, משא"כ בחלב אינם יודעים ליזהר, ולכן יתכן שהגזירה במקומה עומדת.

הנה, החכמי נרבונו נקטו שעיקר הטעם הוא שמא העמידו בעור קיבת נבילה, ואסור משום מעמיד אף אם באמת יש ס' כנגדו. ועפ"ז, כשיודעים שהעמידו אותה בעשבים, שרי. וכל הראשונים ואחרונים באו לאפוקי מדעה זה, ושהוא תקנה בלא פלוג, ואסור אף אם יודע שהעמידו אותה בעשבים, אפ' אם עיקר הטעם הוא שמא העמיד בעור קיבת נבילה. ובאמת, הגמ' שמביא כ"כ

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

שהלכו בשיטתו, משמע דלא כפרי תואר, ואכן מהני רואהו 'בכח'.

הנוד"ב, מנחת יעקב, חת"ס, גר"ז נאו"ח ש"ז] כולם נקטו כהרמ"א, וכתבו דכן המנהג. והפ"ת [סק"ז] משמע שנקט כזה. החכמ"א משמע שמחמיר, והערוה"ש כ' להחמיר לכתחילה. הגליון מהרש"א מביא ראיה מהרמב"ם בפיה"מ דרואהו מהני בגבינה, אבל ביד החזקה משמע שאין היתר כזה.

ר' משה [ג' ט"ז] ג"כ ס"ל דהמנהג כהרמ"א, וסגי ברואהו. אמנם, החידוש של ר' משה בענין חלב לסמוך על הרשויות, ס"ל דאי"ז אלא בחלב, אבל בגבינה לא מהני. ויל"ע מדוע החמיר בגבינה יותר מבחלב. ואין לומר שגבינה יותר חמור כיון שיש לא פלוג, כגון היכא שהעמידו גוי עם עשבים, דהא לפי תחת"ס ודעימי' גם אצל חלב יש לא פלוג וגזירה של דבר שבמנין, וכך נקט ר' משה, וא"כ מ"ש זה מזה. ואולי יש ליישב ע"פ הפרי תואר שהבאנו למעלה, דאע"פ ששניהם גזירות בלא פלוג, מ"מ הגדר של רואהו בגבינה אינו שווה לגדר רואהו של חלב. וע"ע בזה. וע"פ כ"ז יל"ע האם רואהו ע"י מצלמות מהני לענין זה. ואינו ברור כעת.

השאלה הגדולה, האם יש לסמוך על הרמ"א לכתחילה, או"ד יש לחוש להמחמירים.

המ"ב בסו"ס ש"ז עוסק בענין ישראל לעמוד בשבת להשגיח על הגוי עושה גבינות בשבת, ומותר משום דהגוי עושה כן אדעתא דנפשיה. וכ' בשעה"צ סק"צ עיין ש"ך יורה דעה סוף סימן קט"ו

משא"כ לפי שיטת הפר"ח בענין חלב, כל ענין רואהו הוא לוודא שאין כאן חשש איסור, אבל אצל גבינה שאינו חשש איסור אלא דין שצריך גבינת ישראל, קשה להבין מדוע רואהו יהני כאן, הא לא ראינו מושג כזה.

ואכן, הפר"ח [סקט"ז] חולק על הרמ"א, וס"ל דלא מהני רואהו לעשותו גבינת ישראל, כשם שלא מהני אם הגוי העמידו בעשבים, ע"כ כאן שאני מחלב. ולכן מסיק שצריך הישראל 'להתפשר' על הגוי, כלומר שהגבינה תהיה בבעלות של ישראל, או שהישראל ישים המעמיד לתוך החלב.

ובאמת, גם הש"ך ס"ל בזה כהפר"ח, ולא מהני רואהו, וצריך בעלות או נתינה של הישראל. הגר"א ג"כ כ' דצריך הנתינה ע"י ישראל. וכן החמיר הקיצשו"ע. הבית מאיר נטה כדעת הש"ך, ואח"כ ראה הב"י בסי' קי"ח דמתיר ישראל רואהו, ולכן מסיק כהרמ"א.

הש"ך טען על הרמ"א, הא במשנה מצינו ישראל רואהו רק לענין חלב ולא לענין גבינה. הפרי תואר מיישב קושיית הש"ך, דההיתר של רואהו של חלב אינו אותו גדר רואהו של גבינה, ומפני כך המשנה לא כלל גבינה יחד עם חלב; דבחלב מהני אם הישראל יושב אם יכול לראות כשעומד, אבל בגבינה אי"ז מספיק, אלא בעינן ישראל רואהו בפועל, ולא סגי 'בכח'.

הרמ"א שלא חילק בין רואהו של גבינה לרואהו של חלב, וכן כל אלו

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

לא יהיה אחראי אלא הגוי, נמצא אין כאן קנין.

בעצם הקנין, מלשון מקצת האחרונים משמע שאי"צ קנין הלכתי, אלא שיהיה קנין בדינא דמלכותא. ואם לזאת ודאי קנינים אלו לא מועילים.

עכ"פ, לכאור' ישתדל לעשות קנינים, וחלואי שהישראל יהיה זה שמכנים הקיבה, או שילחץ הכפתור שמניח הקיבה לתוך החלב, והעיקר הוא שיהיה ישראל רואהו, כדעת המ"ב והרמ"א.

החכמ"א הביא המקילים דסגי ברואהו, כמש"כ השעה"צ שם, אלא שהמשיך והחמיר בהש"ך. השעה"צ דקדק לא להביא המשך דברי החכמ"א. החי"א בהל' שבת שם היקל כהרמ"א, וכדעת המ"ב. ולכאור' זה סתירה בדעת החי"א. ואולי משום דס"ל כהערוה"ש, דלכתחילה יש להחמיר, ובשבת שאין ברירה, יש להקל. ובאמת, יתכן שגם המ"ב ס"ל כן.

יל"ע, היכא שהמשגיח אינו יכול לראות נתינת הקיבה להחלב כיון שהוא בתוך מכונות גדולות, האם מהני אם יעמוד ב'חדר שליטה', ויראה במחשבים ומסכים הודעה שאכן הקיבה נכנס. הOU ס"ל דעדיף לעשות כן מלעמוד ליד המכונה בלי לראות כלום.

והאמת, אע"פ שצדקו שאינו עוזר אם יעמוד ליד מכונה, מ"מ העצה לראות במסך הודעה שהקיבה נכנס עכשיו, הוא פליאה גדולה, דמהכ"ת הודעה נחשב כראיה. כלומר, מבואר מר' משה שאין היתר של גבינה סתם, דרק בחלב אמרי' הכי. וכי היכי שאינו עושהו גבינת ישראל ע"י שהמשגיח מקבל הודעה בטלפון שלו

דחולק על רמ"א שם דמתיר כהאי גוונא הגבינות לאוכלן, אך המנחת יעקב מסכים עם הרמ"א, וכן בנודע ביהודה מהדורא תנינא, והביאם בחכמת אדם כלל ס"ז; כלומר, המ"ב כ' להדיא דס"ל כהרמ"א, ודלא כהש"ך. [א.ה. ע' שו"ע ומ"ב סי' ש"ה סעי' כ"א, דלכאור' ג"כ מבואר כדעת הרמ"א.]

למעשה, משום שהמשגיח נמצא שם בלא"ה להשגיח על החליבה ועשיית הגבינה, הארגוני כשרות נוהגין שיהיה בבעלותו ע"י קנינים שונים, ושהוא יהיה זה שמכנים המעמיד לתוך החלב, ובכך יוצאים ידי כולם, והוא כדעת הערוה"ש דלכתחילה יש להחמיר. והאמת, די שפקוקים על הקנין והנתינה, ולכן בעיקר סומכים על דעת הרמ"א, כפי הוראת המ"ב.

א' מהפקפוקים על הקנין הוא משום דכדי לייצר גבינה, צריך אישור ורישיון מצד המדינה, ולא כל אדם רשאי לייצר גבינה באופן מסחרי. ואם לזאת, כשעושה קנין על הגבינה, אין כאן קנין אלא חוכא ואטלולא [משא"כ מכירת חמץ אין מניעה חוקית]. וע' ר' משה ג' ט"ז לגבי קנין על דבר שלא בא לעולם.

הפ"ת שם בשם הנוד"ב כ' דאי"צ לעשות קנין על הגבינה, וסגי שהקיבה יהיה בבעלות של ישראל. וגם אם הארגוני כשרות היו עושים כן ע"י הגבהה, יש לפקפק, דבעלות פירושו הוא אחריות, ואם אין הישראל אחראי עליו, כגון שהיה מקולקל, וקלקל כל החלב, נמצא שלא היה באמת בעלות. ועוד, אם מבחינה חוקית לא היה תקין, הישראל

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

המנח"י למד הרמ"א דלא כר' משה, ושיש להחמיר לכתחילה שמא לא נחלב לגבינה אלא לשתות, ואח"כ נמלך, וממילא יש לחוש לחלב טמאה.

הנה, הא דאנו סומכין שמסתמא נחלב על דעת לעשות ממנו גבינה, ומחמת כן אין חשש שמא עירב בו חלב טמא, היינו משום שאין הגוי שומט לערב חלב טמא שלא יעמיד לבסוף.

ובזמננו, המפעלים של הגבינות קונים החלב ממחלבות שנחלבו על דעת לייצר גבינות, אבל לפעמים גם קונים מסתם מחלבות שאינה על דעת לעשות ממנו גבינה, ולכן אין להם ההיתר של הרמ"א.

ועוד, הש"ך [כ"ג] כ' בשם התו"ח כ' דהיתר זה אינו אלא שהגוי מוכר הגבינה אחר עשייתה, כפי משקל, אבל אם גוי החולב מוכר כפי כמות החלב, בזה שפיר יש לחוש שמא עירב חלב טמא.

נמצא, אם המפעל של הגבינה קונה חלב ממחלבה כפי ליטר, שוב לא שייך ההיתר של הרמ"א.

כלומר, הא דר' משה כ' דלא כהרמ"א להתיר לכתחילה כשנחלב בלי ישראל רואהו, היינו רק בציור של הרמ"א, אבל בזמננו שקונים גם ממקומות שאין החליבה על דעת לעשות גבינות, ואפ' אם כן, מוכרים החלב כפי כמות, שוב לא שייך ההיתר של ר' משה.

ועוד, כל ההיתר הוא רק היכא שיש הוכחה במה שהגבינה עומדת. נמצא, גבינה אמריקאית שהוא סה"כ חלב וסויה ועוד חומרים שונים, וההעמדה הוא מלאכותי, ואינו מכח החלב, שוב אין היתר במה שנתקשה ונעשה חלב, דהא

שעושים גבינה עכשיו, ה"ה שלא מהני אם רואה כן מחדר שליטה. ואכן, ר' משה שטרנבוך אומר דחלילה להחשיב את זה כגבינת ישראל.

ולכן, כדי לעשות גבינה זה גבינת ישראל, צריך שהישראל יהיה זה שלוחץ על הכפתור לנתינת הקיבה לתוך החלב.

גבינה מחלב עכו"ם

הבאנו למעלה דאם הישראל לא ראה החליבה אלא הגבינה לחוד, הרמ"א ס"ל דיש להתיר בדיעבד, כיון שחלבו על דעת לעשות גבינה.

וע' בט"ז שהק' על הרמ"א, ולא הבנתי דבריו.

בעיקר דברי הרמ"א שהחמיר לכתחילה, קשה, מדוע אינו לכתחילה, הא כי היכי שנכנס ויוצא מהני לעשותו חלב ישראל, ה"ה זה נמי, אנו יודעים שדעתו היה לעשות ממנו גבינה. וביאר ר' משה דכאן חמיר טפי משום דחוששין לדעת רבינו שמואל שמא הגוי הכנים חלב טמא אע"פ שדעתו היה לעשות גבינה, כדי להכשיל הישראל.

ור' משה מק' על הרמ"א מהכ"ת לחשוש כן, הא זה חשש שלא מצינו בשום מקום אחר, ומדוע יש לחשוש כאן טפי. ומחמת קושיא זו, ר' משה חולק על הרמ"א, ומיקל לכתחילה לאכול הגבינה לכתחילה כיון שנחלב על דעת לעשות עמו גבינה.

וכ', דבעל נפש ביותר יכול להחמיר בזה לקנות גבינה שנעשה עם חלב ישראל, בתנאי שאינו יותר יקר. ואם הוא חלב קאמפאניעם, אי"צ להחמיר כלל.

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

של ר' משה, אבל א"א לאכול גבינה זה מחלב של גוי.

יכולים לעשות גבינה כזו גם מחלב טמאה. ולכן, על גבינות אלו צריך חלב ישראל, או לכה"פ חלב סתם ע"פ היתירו

סעי' ג' – חמאה

החמאה של עובדי כוכבים, אין מוחין לאנשי המקום שנוהגין בו היתר. ואם רוב בני המקום נוהגים איסור, אין לשנות. ובמקום שאין מנהג, אם בשלה עד שהלכו צחצוחי החלב, מותרת. הגה: גם מותר לזקלה לכתחלה כדי שילכו לחצוחי חלב (צ"י). ואם זקלה עוצל כוכבים, מותרת, לסתם כליהם אינן בני יומן (צ"י לדעת הפוסקים). ואם הולך ממקום שאין אוכלין אותה למקום שאוכלים אותה, אוכל קס עמהם, אצל אסור להציאה עמו ולאכלה במקום שנוהגים זה איסור, אם לא קס זה היכר שהיא ממקומות המותרים. וההולך ממקום שנהגו זה היתר למקום שנהגו קס איסור, אסור לאכלה קס (ארוך). וי"א דה"ה אם הוצאה ממקום היתר למקום איסור, נמי אסורה, אפילו יק זה היכר (תשובת מהרי"ל סימן ל"ה). והכי נהוג.

נתיר חמאה, כי חמאה אי"צ מעמיד, אלא נקרא מאליה.

הטעם של שמא מרחו פניה בשומן של חזיר, כ' הערוה"ש דזה שייך רק לענין גבינה, אבל בחמאה אין עושין כן.

להטעמים משום גלוי, וצחצוחי חלב, היינו רק גבינה שיש בה גומות, אבל חמאה שהוא יבש וחלק, ליכא למיחש להכי. וע' בגר"א נ"ז דטעם המחמירים הוא משום שמא יש בו צחצוחי חלב, והמקילים הקילו משום דאין בו גומות, ולכן אין לחוש לזה.

הרשב"א החמיר בחמאה של עכו"ם, אפ' אם ביטלו. האו"ה החמיר משום חשש שהכינו בכלים של איסור.

הרמב"ם התיר החמאה לאחר שביטלו, דאם יש צחצוחי חלב, בשעת הביטול יעלו למעלה, ומה שנשאר כבר בטל. הרשב"א מק' ע"ז דעדיין יאסר, לפי

ביאור הנושא

חמאה בזמננו, לרוב אינו חמאה טהור אלא יש בו רכיבים נוספים, כגון חלב או גבינות שונות, ועוד טעמים, ולכן א"א לקנות אלא עם הכשר אחראי. וכל הנידון כאן הוא לענין החמאה של השו"ע והנ"כ.

השו"ע פסק דאין למחות באלו האוכלין חמאה של עכו"ם. וזה ע"פ הרא"ש, דמדינא שרי כי א"א לעשותה אלא מחלב טהור, אלא שיש מחמירים.

והנה, אצל גבינת עכו"ם היה לנו הרבה טעמים לאסור, וא"כ יל"ע, מדוע אצל חמאה לא מצינו שגזרו עליה, דאי מצד חלב טמא, הלא חלב טמא אינו מעמיד, ואין לחוש שמא הגוי רוצה להכשיל את ישראל.

והנה, הרבה מהטעמים של גבינה היו משום הדבר המעמיד. ועפ"ז מובן מדוע

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

ואולי היה מקום לומר דג"ז נאסר ע"י מעמיד, כי הא דמעמיד אינו בטל, היינו משום שניכר לפניך, וגם במי חלב איכא למימר הכי, שלא היה מקבל מים זה אי לאו שהעמידו אותה, ולכן אינו בטל. אך סברא זאת מחודשת.

עכ"פ, השבה"ל מק' על החת"ס, והחת"ס אסר. הפר"ח חולק על החת"ס, ומתיר המי חלב בגבינת ישראל שהועמד ע"י נבילה, וכ"ש שיקל היכא שהועמד ע"י עשבים, אלא שלא היה ע"י ישראל.

החת"ס שהחמיר, מסתבר שהחמיר אף היכא שהעמידו הגבינה בעשבים, ואין לזוז מזה, למרות שהוא חידוש גדול להחמיר.

הנה, על הצד שהגבינה לא אסר המי חלב, לכאוי' יש הרבה מקום לומר דאע"ג שלא נכנס לכלל גבינה, מ"מ הוא מוצר שא"א לעשות מבהמה טמאה, כי חלב טמאה אינו מעמיד, ולכן מי חלב הנעשה מחלב עכו"ם דינו כחמאה, כי יצא מכלל חלב, ולכלל גבינה לא בא.

ובאמת, משמע משבה"ל הנ"ל דס"ל דהא שאנו אוסרים גבינת עכו"ם שהועמד בעשבים, היינו משום שזה גבינה, ואסרו בלא פלוג, אבל המי חלב של האי גבינה לא נאסר, ואין ע"ז הלא פלוג, ושפיר נוכל להקל. כלומר, חלב עכו"ם שעשו ממנו גבינת עכו"ם ע"י עשבים, המי חלב שבו מותר לכתחילה, כדין חמאה.

והחמאה של המי חלב, או האבקה שלו, Whey Powder, Whey Butter, יש להוסיף סברת ההר צבי שהבאנו באבקה חלב. נמצא, השאלה של מי חלב הוא

שיטתו דחלב עכו"ם אפ' באלף לא בטל, אבל לדידך, מותר.

הרמ"א מביא דעת הרמב"ם, והק' עליו הט"ז הא אין מבטלין איסור לכתחילה. ותי' האחרונים, דמותר כיון שהוא רק ספק שמא יש בה צחצוחי חלב, א"נ אין הבישול כדי לבטל הצחצוחי חלב, אלא להאדימו עד שנכלה לגמרי.

ועפ"י הרמ"א, חמאה של עכו"ם המבושלת, מותר. ועל כן כ' החכמ"א [ס"ז ט'] דמזה נתפשט המנהג בכל אשכנז לאכלו, וכו', אבל בזמן הזה מחמירין, ואין להתיר אף ע"י הבישול, משום חששות שונות.

מי חלב, Whey

אחרי שעושים גבינה מגושי החלב, המים הנשאר נקרא Whey, מי חלב. ומים הללו, אינו מסתבר ששם גבינה עליהו, והשאלה הוא האם נאסרו המי חלב מהגבינה בשעת עשייתה.

הנה, החת"ס [ע"ט] מובא בפ"ת ס"ל דגבינה שהועמד ע"י עור קיבת נבילה, המי חלב שנשאר, אסור.

והק' השבה"ל [ד' פ"ו] אם החלב היה חלב ישראל, והועמד ע"י נבילה, מדוע נאסר המי חלב, הא אי"ז גבינה, ומתי נאסרה. כלומר, האיסור של עור קיבת נבילה הוא משום שזה מעמיד החלב לגבינה, ואילו מי חלב זה אינו הועמד, וא"כ שפיר יתבטל טעם הקיבה.

ואין לומר דהגבינה נאסר, וממילא זה אסור גם המי חלב ע"י שנכבשו יחד, דהא במציאות יתכן שיטוף טיף טיף בשעת עשיית הגבינה.

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

מי חלב, ואדרבה, דומה לאבקה וחמאה שלו, שזה עוד שינוי, ויש לצרף שיטת ההר צבי.

הOU טענו, דאנו רואים בסי' פ"ז דלכו"ע מימי חלב אינו בב"ח דאורייתא, דמה"ת אין לו שם חלב. ולכן, כי היכא דאינו חלב לענין בשר, ה"ה שאינו חלב לענין חלב עכו"ם, ומותר. וכמובן, אין הנידון דומה לראיה, דהתם היה לענין שאין לחול עליה איסורים חדשים, אבל היכא שנאסר כבר ע"י בליעות מגבינת עכו"ם [בלי חידושו של ר' משה], אין מקור לומר דע"י הבישול יכול להפקיע ממנו איסורים. וע"ע בהט"ז סוף הסימן דמבואר שיש מושג לאבד שמו ולהתיר האיסור, ע"י ג' שינויים.

עכ"פ, לקטוז עם הכשר הנ"ל, אינו מותר אלא ע"פ ר' משה וע"פ ההר צבי.

שיטת הארגון OK הוא דשם גבינה אינו חל אלא כשהגבינה מתייבש ונתקשה, אבל בעודו רך ובעודו רטוב, אינו גבינה אלא חלב. ואם לזאת, המי חלב מותר, כי עדיין אינו גבינה, ולא בלע מבליעות של איסור.

והאמת, הפ"ת וחת"ס ושבה"ל ור' משה שדנו במי חלב, ע"כ לית להו כסברא זה, דלפי דבריהם רק כשכל המי חלב נטפו חל עליה שם גבינה. וכן, מהא דדנו בגבינות קוטג' ועוד סוגי גבינה, ג"כ מבואר דלא כזה.

ועוד, לפי הטעמים לאסור גבינה משום עור קיבת נבילה וכדו', לא שייך לחלק בין לח ליבש, אלא כל שניכר העמדתו, לא שייך לבטלו.

מהשאלות הקלות שבכל הסימן. אמנם, עדיין יש לברר אם יש לאסור מחמת דיון הבאה, וכדלקמיה.

הנה, בנוסף לכל הדיון הנ"ל בענין המי חלב, יתכן שיש לאסור המי חלב מטעם אחר, והוא משום דכשעושים הגבינה, מחממים הגבינה כדי להפריד הגושים מהנוזל, ובכך המי חלב נאסר מבליעות של הגבינה האוסרה, בעת החימום. לפעמים, החימום הוא יס"ב, ולפעמים הוא ספק יס"ב. וע' אג"מ ג' י"ז שמאריך להתיר המי חלב שיצא מהגבינה אע"פ שחיממו אותה ביס"ב, לשיטתו שאין הגבינה אסורה אלא כשבאה ליד הישראל, ולא בשעת הבישול.

יש הכשרים שמוכרים המי חלב של גבינת עכו"ם, ואומרים שאינם סומכים על ההיתר של ר' משה הזה, כי אינם מחממים ליס"ב. אמנם, שיטתם בגדר יס"ב לענין זה הוא חם מאוד; נמצא שבאמת סומכין אך ורק על ר' משה, שהוא חידוש גדול.

ואם נסמוך על חידושו של ר' משה, וגם נסמוך עמש"כ בענין המי חלב שדינו כחמאה, נמצא כל מי חלב מותר [כשהועמד בדבר כשר].

אם לוקחים מי חלב ומבשלים אותו שוב, אפשר להפריד המים מה'לקטוז'; ומים הללו נקראים מימי חלב. [וע' בסי' פ"ז סעי' ו' וח' דיש היתר של מי חלב ובשר שאינו בב"ח דאורייתא, האם הכוונה למי חלב שדיברנו בה למעלה, או שהכוונה למימי חלב.]

הלקטוז הזה, לא ניתן להשיג בזמננו מחלב ישראל, ולא גרע מדיון הקודם של

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

משה דזה אינו אלא בחלב שלא עבר תהליך פסטור, אבל היכא שהוא כבר מפוסטר, אי אפשר לעשות ממנו גבינת קוטג' אם לא שיוסיף קיבה. וממילא, הואיל וכל גבינת קוטג' שלנו נעשה מחלב מפוסטר, שוב לא שייך להתיר ע"פ ר' משה. ועוד, גם בזמן ר' משה כך היו עושים, וא"כ כל הצד להתיר מופרך מהמציאות.

אמנם, האמת יורה דרכו, ומשה אמת ותורתו אמת, כי ראינו בעינינו שא' מבני החבורה הצליח לייצר מעצמו גבינת קוטג' מחלב מפוסטר. ור' משה ידע המציאות היטב, ולא היה כותב תשובה אם לא ברר העובדות עד בוריים; ויאימנו בה' ובמשה עבדו.

אמנם, עדיין יל"ע, האם ע"י הוספת הקיבה ההעמדה הוא יותר טוב, והגושים יותר קשים, ומטעים וממתיק הגבינה; דאם כן, עדיין יש כאן מעמיד, והוא בכלל גבינה. וע"ע בזה.

עוד יל"ע, שמענו דכל גבינות האלו, הוסיפו להם חלב וממילא יש לוודא דג"ז כשר.

הבאנו דהחכמ"א החמיר בגבינה דהעמידו אותה בלי קיבה, אבל יכול לעשותה עם קיבה [וכ"ה בערוה"ש], ואילו ר' משה צידד להתיר אף כשעשאו עם קיבה. הOU כ' דלא הסתפק אדם מעולם לאסור גבינה כזה שאפשר לעשותה בלי קיבה, אלא דינו כחמאה אפ' היכא שעשאו עם קיבה, והחכמ"א והערוה"ש שהחמירו בענין גבינה שהועמד ממילא בלא קיבה 'צע"ג'.

והאמת, אין צריך להאריך בזה כי הגמ' ע"ז דף ל"ה מבואר דיש גבינה לחה, וממילא שיטה זה נסתרת מהגמ'.

גבינת קוטג' וגבינה לבנה

הג"ר שמעון שוואב שאל לר' משה [ב' מ"ח] איך אנשים מקילים לקנות גבינת קוטג' של עכו"ם, הא גבינת עכו"ם אסורה. ור' משה דן בענין גבינה שאפשר לעשותו בלי קיבה, אבל בפועל עשו אותה עם קיבה [כשרה], האם הוא בכלל איסור גבינה. ומסיק ר' משה "מ"מ למעשה איני אומר בזה היתר אבל גם איני מוחה בהמקילין, וכו', ומוטב שיהיו שוגגין אבל לפרסם שיש מקום להתיר ודאי אינו מן הראוי".

והאמת, החכמ"א [נ"ג ל"ח] עוסק בגבינה שעשו אותה בלי להוסיף שום קיבה או עשבים, אלא הועמד מאליו, והחכמ"א אוסר הואיל ועושים אותו גם עם קיבה, וממילא הוא בכלל גבינת עכו"ם. ור' משה דס"ל דיש צד היתר בגבינת קוטג', ע"כ ס"ל דלא כהחכמ"א שהחמיר אפ' היכא שהועמד מאליו, דר' משה אפ' מצדד להתיר היכא שהוסיפו איזה מעמיד בפועל.

לאור תשובתו של ר' משה, יש הכשרים שמאשרים גבינת קוטג' הנעשה ע"י גוי.

[כל הכתוב כאן לענין גבינת קוטג', ה"ה לענין גבינה לבנה, שהוא אותו מוצר אלא מרוסק היטב.]

הנה, כל ההנחה של ר' משה לצדד להתיר הוא דמהות של הגבינה אפשר לייצר גם בלי קיבה, ולכן מותר אף כשעשאו עם קיבה. ויש שהקשו על ר'

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

שאינו העמדה כעין גבינה שהוא הפרדת החלקים, אלא הוא העמדה כעין חמאה, שהוא חיבור החלקים, ואינו קשור לענין קיבה.

הילקוט מעם לועז בפר' שמיני דן בענין יוגורט, ודם אם אפשר לעשות את זה מחלב טמאה. [המציאות של יוגורט הוא שנעשה ע"י Culture, ואינני יודע מה זה, האם הוא בכלל קיבה או לא.

כפי מה שהצלחנו לברר, אפשר לקנות יוגורט של בהמה טמאה, אבל האמת הוא שהוא יוגורט מבהמה טהורה עם הוספה בעלמא של בהמה טמאה.

החיד"א מביא רדב"ז שיוגורט דינו כגבינה, ואילו בשם ר' משה אומרים שהוא חלב. הכה"ח מביא הרבה שיטות האוסרים, ומקצתם מחמת איסור חלב, ומקצתם מחמת איסור גבינה. לדינא, יש להקפיד שיקיים חומרות שניהם.

יוגורט יוני; אינני יודע מה טיבו בדיוק. גלידה; נעשית גם מחלב טמאה, ולכן לא שייך לגבינה או חמאה, וצריך חלב ישראל.

החכמ"א [ס"ז ג'] כ', כותח שהוא סמעתענ"ע, אם הוא עבה, יש אוסרים ויש מתירין, ותלוי אם אפשר לעשות מחלב טמאה. וע' ש"ך וט"ז מש"כ בזה. וכ' דסמעתענ"ע רכה, אסור משום חלב, ואם הוא צלול, בוודאי דין חלב יש לו.

עכ"פ, דנו והאריכו ונחלקו, אך המציאות אינו ברור. והא מיחא ברור, שיש גדר של חלב, חמאה, וגבינה, ויש גדרים לכל א' מהם, ותלוי במציאות.

כלומר, החכמ"א וערוה"ש החמירו אפ' כשעה הגבינה בלי שום קיבה, ואין מי שמיקל כשעשאו עם קיבה, ורק ר' משה צידד להקל בזה והורה שאין לפרסם. והם נקטו בפשיטות כביעא בכותחא שמוותר, ומי שמחמיר, הלא המה החכמ"א וערוה"ש 'צע"ג'. ואינני יודע מאין להם העזות לשלול דבריהם של גדולי האחרונים אשר מפיהם אנו חיים, כי אין מי שחולק עליהם להדיא, ודבריהם מסתברים טובא [עכ"פ כשהועמד עם קיבה], ועושים כאילו הפריזו על המידה, וכדברים קיצוניים, ודברי פלא ותימה, כשבאמת עול ההוכחה מוטל עליהם ודבריהם מחודשים טובא.

ומביאים החיד"א בשם רדב"ז בענין יוגורט שדינו כגבינה ולא כחלב או חמאה, וכ' דלפ"ז מסתבר דיחמיר גם לענין גבינת קוטג', אך ס"ל דגם דבריו תמוהים, כמו דברי החכמ"א וערוה"ש, ואילו דבריהם המחודשים הם נכונים וברורים ופשוטים.

סמעתענ"ע, יוגורט, ועוד

האחרונים דנו במוצרים שונים של חלב, האם הם נכללים בחלב או חמאה או גבינה, ונתחבטו זה עם זה, וחלקו בדיון ובמציאות. ואין בידנו לברר המציאות בזמננו, ולכן רק נביא ראשי הענינים להראות האי-ברירות השורה בדברי האחרונים.

הערוה"ש [סקט"ז, שהבאנו למעלה] ס"ל דגבינה שהועמד ממילא, אסור, וצריך גבינת ישראל. ואילו בסקכ"ח כ' דסמעתענ"ע עבה אינו גבינה. וע"כ, אינו משום שזה העמדה ממילא, אלא משום

סימן קט"ו – דיני חלב, גבינה וחמאה

חלב מבהמה האוכלת חמץ בפסח, ע'
מ"ב ס' תמ"ח סקל"ג בסופו. ודנו מכאן
גם לענין בהמה האוכלת ספיחין של
שמיטה, האם יש לאסור חלבה.

חליבה בשבת

בענין חליבה בשבת, יש בזה איסור
דאורייתא של מפרק, ע"ע שו"ע או"ח סי'
ש"ה סעי' כ', ומ"ב שם.

העובר על זה, דין החלב מבואר בריש
סי' שי"ח, דמותר למוצ"ש למי שנעשה
בשבילו, אפ' במזיד, ע' מ"ב שם בשם
מג"א, וכ"פ אג"מ [ב' מ"ז בסופו].

אמנם, ידוע שי' הכת"ס סי' נ' דאם
הוא על דעת למכור, אין הקונים נחשבים
כמי שנעשה בשבילו, אלא כאילו הוא
עצמו בישל, ואסור גם למוצ"ש. ועיי"ש
בר' משה, דאינו מוכח שחולק על זה.

ועפ"ז, הכשר מהדרין צריך ליזהר לא
להשתמש בחלב זה, וגם ליזהר שמכונת
הפסטור לא יהיה לו בליעות של החלב
האסור.

אמנם, אע"פ שהמ"ב אסר כלים של
מעשה שבת, מ"מ היד יהודה ס"ל דאין
מושג של בליעות בכלים של מעשה
שבת. ועוד, הכת"ס שם מצדד דאפ' אם
נאסור הכלים, מ"מ אי"צ ס', אלא סגי
לבטל ברוב.

ועפ"ז, אם הכשר אינו מקפיד על
מכונת הפסטור מבליעות של חליבה
בשבת, יש הרבה על מה לסמוך.
למעשה, ההכשרים הטובים משתדלים
להגעיל, אבל למעשה קשה להגעיל
כראוי, ולכן יש לסמוך בזה על כל הנ"ל.

יש רפתות שיש להם מערכות של
גרמא וחליבה לאיבוד כדי שלא יהיה
חליבה בשבת, ויש שהתקינו את זה
באופן טוב, ויש שאינם טובים כ"כ
להלכה.